

Primjena kreativnih pristupa u nastavi sociologije - slučaj strip

---

Jalžabetić, Lucija

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:838212>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-20**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za sociologiju

Lucija Jalžabetić

**PRIMJENA KREATIVNIH PRISTUPA U NASTAVI
SOCIOLOGIJE – SLUČAJ STRIP**

Diplomski rad

Zagreb, rujan 2021.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za sociologiju

Lucija Jalžabetić

**PRIMJENA KREATIVNIH PRISTUPA U NASTAVI
SOCIOLOGIJE – SLUČAJ STRIP**

Diplomski rad

Mentor:

dr. sc. Zvonimir Bošnjak, pred.

Zagreb, rujan 2021.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na objavljenoj i citiranoj literaturi te vlastitom osmišljenom i provedenom istraživanju. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Lucija Jalžabetić (potpis)

Zahvaljujem se mentoru dr. sc. Zvonimiru Bošnjaku na vodstvu, savjetima i potpori pruženoj prilikom izrade ovog rada.

Zahvalu također upućujem učenicima profesora Bošnjaka, čiji su radovi doprinijeli rezultatima ovog rada.

Od srca zahvaljujem svojim roditeljima i sestri Amaliji, za bezuvjetnu podršku, utjehu, strpljenje i savjetovanje tokom cjelokupnog obrazovanja.

Veliko hvala mom dečku Robertu, prijateljicama Ivi i Moniki te svim prijateljima, starim i novim, koji su me uvijek znali razveseliti, ohrabriti i podržati u studentskim danima.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Cilj i svrha rada.....	3
3. Što je kreativnost?.....	4
4. Tko su 'kreativci'?	6
5. Kreativno poučavanje i poučavanje za kreativnost.....	8
6. Korištenje stripova u nastavi sociologije	12
7. Didaktizacija stripova	16
7.1. Zadatak: Osvrt na strip Marjane Satrapi.....	16
7.2. Zadatak: Osvrt na strip Dalibora Talajića.....	17
7.3. Zadatak: Osvrt na strip Arta Spiegelmana.....	18
8. Akcijsko istraživanje.....	19
8.1. Istraživačko pitanje.....	19
8.2. Metodologija.....	19
8.3. Uzorak	20
9. Evaluacija učeničkih uradaka.....	21
9.1. Teorija etiketiranja.....	21
9.2. Teorija učenja	22
9.3. Teorija anomije.....	23
10. Rasprava	25
11. Zaključak	28
12. Prilozi	31
12.1. Isječci iz stripa Marjane Satrapi.....	31
12.2. Isječci iz stripa Dalibora Talajića.....	32
12.3. Isječci iz stripa Arta Spiegelmana.....	33
12.4. Tekst zadatka za izradu stripa	34

12.5.	Primjer socijalnog profila.....	35
12.6.	Primjeri uspješnih učeničkih uradaka	36
13.	Literatura	45

1. Uvod

Život u suvremeno doba podrazumijeva prilagodbe te promjene koje od pojedinaca traže razvoj novih posebnih znanja i vještina koje omogućuju predviđanje, ali i stvaranje potrebnih promjena u društvu. Budući da su promjene sastavni dio života modernog čovjeka, ne čudi kako zahtjevi tržišta radne snage podrazumijevaju „stvaranje proaktivnih, samopouzdanih, ambicioznih i kreativnih pojedinaca“ (Delić, Perić i Oberman Peterka, 2016:58). Posljedično, inoviranje ciljeva odgoja prisutno je diljem Europe još od devedesetih godina dvadesetog stoljeća. Promjene koje su tom prilikom donesene stavljaju naglasak na razvoj učenika, njegovo samopoštovanje kao i pripremu za život u multikulturalnom društvu uz razvijanje vrijednosti kao što su tolerancija, mir i prihvaćanje vjerskih rasnih, spolnih i svih ostalih različitosti (Buljubašić-Kuzmanović, 2006). Upravo tu se nalazi i svrha poučavanja sociologije te politike i gospodarstva – demokratski politički odgoj priprema i obrazuje mladi naraštaj za „razvoj demokratske svijesti znanja i sposobnosti koje omogućuju djelovanje na političke procese u društvenoj zajednici“ (Bešker, 1997:212). Međutim, ključni problem s kojim se školstvo općenito, a zatim sociologija partikularno susreće jest upravo nedostatak uključenosti učenika u nastavu zbog pribjegavanja 'ex-cathedra' frontalnom načinu poučavanja. U takvom se načinu poučavanja nastavnik tretira kao netko tko naprosto prenosi znanje na jasno određen način koji uključuje definirane načine učenja i poučavanja, testiranja i evaluacije učenika. Poseban se naglasak stavlja na učenje činjenica, što obeshrabruje učenička nastojanja da aktivno sudjeluju u nastavi i preuzimaju inicijativu u procesu učenja (Dobrota i Benković, 2013). Tome u prilog govore i brojna istraživanja koja pokazuju da je vrsta i kvaliteta interakcije koja je prisutna u odnosu učenik-nastavnik uvelike povezana s ishodima učenja, pa tako nastavnici tokom interakcije mogu zauzeti različite uloge – obrazovnu, evaluativnu, motivacijsku, socijalnu ili pak rukovoditeljsku. Međutim, najvažnija je upravo reakcija učenika na aktivnosti poučavanja, odnosno, hoće li učenicima biti dozvoljeno preuzeti inicijativu, izraziti svoje ideje i mišljenje, te hoće li se učeničko mišljenje uvažiti. Kako bi se minimiziralo korištenje frontalnog oblika poučavanja, a maksimizirala uključenost učenika, potrebno je poticati samostalno učenje. Samostalno učenje podrazumijeva maksimalnu aktivnost učenika uz pasivnu ulogu nastavnika, gdje učenik mora imati razvijene različite vještine, poput „vještina praćenja procesa poučavanja“, kao što su „svrhovito slušanje, pravljenje bilježaka, povezivanje i usporedba s postojećim znanjem“ te

„vještine organizacije i elaboracije teksta, rješavanja problema, pohrane informacija, kritičkog mišljenja“ i slično. Promjene obrazovanja u 21. stoljeću zahtijevaju pomak od pristupa gdje centralna uloga pripada nastavniku prema učeniku usmjerenom pristupu, odnosno „poučavanje vođenim otkrivanjem koje potiče učenje otkrivanjem“ (Šimić Šašić, 2011:236). Korištenjem samostalnog učenja, također kod učenika razvijamo vještine kreativnog razmišljanja koje se ne potiču korištenjem frontalnog i individualnog pristupa. Kreativno poučavanje podrazumijeva korištenje različitih metoda koje će učenika nagnati da razmišlja o kreativnim rješenjima za određene probleme, usto, učenici na taj način razvijaju svoje stavove, emocionalnu inteligenciju te se socijaliziraju (Aladrović Slovaček, Sinković i Višnjić, 2017). Budući da se prilikom učenja i poučavanja gradiva sociologije često pribjegava pamćenju velikih količina činjenica, kreativno učenje i poučavanje može poslužiti kao 'lijek' za revitalizaciju nastave sociologije. Korištenjem samostalnog učenja kao i kreativnih pristupa učenju i poučavanju kod učenika razvijamo „komunikaciju, suradnju, informacijsku pismenost, medijsku pismenost, fleksibilnost i prilagodljivost, inicijativnost, socijalne i interkulturalne vještine, produktivnost, odgovornost i vodstvo“ – vještine koje učenike pripremaju za život u suvremenom društvu (Russell, 2012:66).

2. Cilj i svrha rada

Cilj i svrha ovog rada je prikazati strip kao alat za kreativno učenje i poučavanje sociologije. Naš zadatak je predstaviti učenicima strip kao sredstvo za promišljanje društva, identifikaciju društvenih problema te usvajanje složenih socioloških teorijskih koncepata. Ovaj rad predstavlja doprinos raspravi o načinima i učinkovitosti korištenja kreativnih tehnika učenja i poučavanja u nastavi sociologije. Cilj nam je provjeriti koliko će samostalna izrada stripa pobuditi kreativnost kod učenika te koliko će učenici samostalnom izradom vlastitog stripa moći demonstrirati usvojenost gradiva. Također, tim ćemo putem ispitati učeničku motiviranost, samostalnost i aktivnost. Svrha ovog rada je doprinijeti kreativnim načinima poučavanja sociologije, kao i osvijestiti strip kao pristupačno i efektivno sredstvo za razvoj učeničke kreativnosti i sociološke imaginacije.

3. Što je kreativnost?

Kreativnost se može definirati na mnogo načina. Runco i Jaeger ističu kako je za kreativnost ključno supostojanje originalnosti i djelotvornosti. Iako je originalnost izrazito važna da bi se neko djelo ili misao smatrali kreativnim, sama po sebi nije dostatna. Djelotvornost je komponenta koja umotvorinu čini kreativnom pridajući joj dodatnu dimenziju korisnosti, uporabljivosti ili pak primjerenosti koje se poistovjećuju sa vrijednosti navedene umotvorine (Runco i Jaeger, 2012). Dörfler, Baracscai, Velencei navode kako se koncept kreativnosti izvodi iz pojma kreacije odnosno stvaranja. Naime, kreativnost podrazumijeva stvaranje nečega što prije nije postojalo. Autori ističu kako kreativnost obuhvaća stvaranje nove ideje koja se zatim može iskoristiti za stvaranje nove vrijednosti, odnosno novog djela koje ima određenu vrijednost (Dörfler, Baracscai i Velencei, 2010). Prema McWilliam i Dawsonu, kreativnost se može definirati kao „pobjeda nad navikom uz pomoć originalnosti“ te ističu kako kreativni kapacitet u svojoj srži podrazumijeva „pomicanje ideje iz jednog stanja u drugo“ koje se može postići razvojem vještina kritičkog mišljenja (McWilliam i Dawson, 2008:635). Kozbelt et al. citiraju Csikszentmihalyija (1988), odnosno nabrajaju tri komponente koje su važne za kreativnost: „domena, odnosno znanja koja postoje u određenoj disciplini u određenoj točki u vremenu“, zatim pojedinac koji usvaja znanja i „producira varijacije“ na te spoznaje te naposljetku „polje koje se sastoji od drugih eksperata i članova discipline“ koji odlučuju koje se inovacije trebaju sačuvati i koje su zaista kreativne (Kozbelt et al., 2010:39).

Postoje brojni kriteriji koje je potrebno zadovoljiti kako bi se neko djelo ili misao smatrali kreativnim. Runco i Jaeger kao jedan od kriterija navode „vrijednu inventivnost“, odnosno nastojanje da se postižu različiti rezultati u poprilično konstantnoj i suptilnoj modifikaciji originalnih navika. Važno je da navedene modifikacije budu malene, ali vidljive i podložne sugestijama. Stoga možemo zaključiti kako „vrijedna inventivnost“ podrazumijeva miješanje vlastitog stila s vanjskim podražajima koje rezultira novim kreativnim rješenjima (Runco i Jaeger, 2012:93). Drugi kriterij kojeg Runco i Jaeger spominju je prilagodljivost stvarnosti. Kako bi se neka umotvorina smatrala kreativnom i originalnom ona mora biti do neke mjere uporabljiva u stvarnome svijetu, odnosno mora se prihvaćati kao „održiva, korisna ili zadovoljavajuća“ unutar određene grupe u određenom trenutku u vremenu (Runco i Jaeger, 2012:94). S druge strane, Weisberg, smatra kako je ključan element u nazivanju određenog proizvoda kreativnim taj da je taj proizvod nov. Naime, ukoliko netko proizvede nešto što je

već prije proizveo, taj se proizvod ne može smatrati kreativnim (Weisberg, 2006). Nadalje, sami pojam kreativnog mišljenja podrazumijeva izmišljanje novih stvari – inovacija, koje proizvode kreativni ljudi tokom kreativnog procesa koji se sastoji od psiholoških procesa uključenih u proizvodnju inovacija. Inovacijama se mogu nazivati rješenja za jednostavne probleme i zagonetke, kao i izumi koji su radikalno promijenili svijet (Weisberg, 2006). Da bi se izum smatrao kreativnim, mora ispunjavati zadatak za koji je dizajniran, bilo da se radi o kreativnom umjetničkom djelu, koje bi trebalo imati publiku koja ga cijeni, kreativnoj znanstvenoj teoriji koja nam pomaže u razumijevanju onih koncepata koje obuhvaća ili pak kreativnom rješenju za problem koje bi taj problem moralo i rješavati (Weisberg, 2006). Prema Weisbergu, do kreativnog mišljenja dolazi kada pojedinac namjerno proizvede inovativan proizvod tijekom obavljanja određenog zadatka. Nije važno cijeni li društvo taj proizvod ili ne, sama činjenica da je proizvod nov i inovativan podrazumijeva da je taj proizvod i kreativan. Stoga možemo zaključiti kako je svaki novi proizvod koji je proizveden namjerno, ujedno i kreativan proizvod, a osoba koja ga proizvede je kreativna osoba (Weisberg, 2006). Međutim, postoje dva aspekta „novosti“ koja je potrebno razlikovati – „novost“ za osobu i „novost“ za svijet. Primjerice, ukoliko pojedinac osmisli istraživanje koje je već provedeno, a on za to nije znao, njegova je ideja svejedno kreativna jer je njemu nova. Dok god nismo svjesni da je naša ideja već osmišljena, ona je za nas bila nova i kreativna. Stoga možemo zaključiti kako kreativni proces ili kreativno razmišljanje obuhvaća misaone procese koji rezultiraju proizvodima koji su za pojedinca novi (Weisberg, 2006:60).

4. Tko su 'kreativci'?

Dörfler, Baracscai i Velencei navode kako razlikujemo osobnu kreativnost i Kreativnost s velikim K, koja uz osobnu kreativnost uključuje domenu znanja i znanstveno polje u kojem pojedinac želi biti kreativan. Čak i najkreativnija osoba može biti kreativna samo u polju u koje je upućena i kojem zna dovoljno (Dörfler, Baracscai i Velencei, 2010). Dörfler, Baracscai i Velencei razlikuju četiri razine znanja u smislu kognitivnih shema; početnik može imati nekoliko desetina, novak nekoliko stotina, stručnjak nekoliko tisuća, a majstor nekoliko desetaka tisuća shema. Početnik će, bez obzira na talent, gotovo sigurno smisliti kreativne ideje koje će jednostavno biti pogrešne ili će se stručnjaku činiti naprosto trivijalnim. Kreativac mora doći do visoke razine znanja u određenom polju prije nego li će postati sposoban ostvariti značajne kreativne rezultate (Dörfler, Baracscai i Velencei, 2010). S druge strane, Sternberg ističe kako, iako je potrebno da pojedinac ima dovoljno znanja o određenom znanstvenom polju kako bi ga unaprijedio, prekomjerno znanje o polju može rezultirati zatvorenim perspektivom i smanjenom kreativnošću (Sternberg, 2010). Kerr i McKay pak pobliže definiraju individualnu kreativnost te ističu kako je individualna kreativnost uvjetovana kompleksnom kombinacijom „faktora osobnosti, kognitivnih stilova i mogućnosti, relevantnom stručnosti, motivacijom te sociološkim i kontekstualnim utjecajima“. Kreativni pojedinci imaju široke interese, neovisni su u prosudbama, samostalni su u promišljanju te su otvoreni za nova iskustva. Upravo je otvorenost za nova iskustva u dosljednoj korelaciji s mjerama kreativnosti. Kreativni pojedinci također imaju i veliku sposobnost apsorpcije novih znanja, vrlo su angažirani te se izlažu izazovima kojima žele doskočiti kreativnim rješenjima (Kerr i McKay, 2013:22).

McWilliam i Dawson tvrde kako za kreativnost nije dovoljan samo „individualan genij“, već je važno da kreativne ideje budu ekonomski vrijedne te dostupne za opažanje i učenje. Autori ističu da je kreativna sposobnost ona sposobnost koja omogućuje „razvoj ideje iz jednog oblika u drugi“ koji omogućuje razvoj kreativnih vještina i kapaciteta (McWilliam i Dawson, 2008:635). Sternberg se za pojašnjenje kreativnih pojedinaca koristi investicijskom teorijom. Autor tvrdi kako su kreativni ljudi oni koji su „voljni i sposobni 'kupiti jeftino i prodati skupo' u domeni ideja“, odnosno, oni koji su spremni uhvatiti se u koštac s idejama koje su relativno nepoznate, ali imaju potencijal za rast (87). Prema investicijskoj teoriji, kreativnost zahtijeva supostojanje šest različitih, ali povezanih resursa: intelektualne sposobnosti, stilovi razmišljanja, osobnost, motivacija i okoliš. Sternberg posebice ističe tri

najvažnije intelektualne vještine: „sintetička vještina sagledavanja problema na nove načine i izlazak iz okvira konvencionalnog mišljenja, analitička vještina prepoznavanja ideje koju vrijedi slijediti, a koju ne te praktično-kontekstualna vještina uvjeravanja drugih u vrijednost svojih ideja“ (Sternberg, 2010:88). Što se tiče stilova razmišljanja, Sternberg posebnu pažnju pridaje legislativnom stilu razmišljanja koji podrazumijeva preferenciju kritičkog razmišljanja i odluku razmišljanja na nove načine. Ključna stavka za kreativno mišljenje je također i „spremnost za prevladavanje prepreka, spremnost na razumne rizike, spremnost za toleriranje dvosmislenosti i samoučinkovitost“. Naposljetku, intrinzična motivacija usmjerena na zadatak te podržavajući okoliš koji nagrađuje kreativne ideje utječu na sposobnost i motivaciju pojedinca za kreativno razmišljanje (Sternberg, 2010:89). Sternberg također navodi da je kreativnost prema investicijskoj teoriji uvelike odluka. Budući da se radi o odluci, to znači da pojedinac može razvijati svoju kreativnost, ali i da nastavnik, poticanjem i nagrađivanjem, može osnažiti učenike za stvaranje, analizu i 'prodaju' novih ideja (Sternberg, 2010). Postoje brojni primjeri odluka kojima pojedinac može razviti kreativnost. Neke od njih su „redefiniranje problema, analiza pretpostavki, poticanje stvaranja novih ideja, vjera u sebe, odgoda zadovoljstva, dozvoljavanje pogrešaka, nagrađivanje kreativnosti, prepoznavanje činjenice da znanje može pojačati, ali i otežati kreativnost“ i brojne druge (Sternberg, 2010:91). Možemo zaključiti kako uz samog pojedinca, na razvoj kreativnosti utječu i vanjski faktori, kao što su primjerice roditelji ili nastavnici.

5. Kreativno poučavanje i poučavanje za kreativnost

Rinkevich ističe kako kreativnost poboljšava učenje čineći ga značajnijim od običnog učenja napamet. Kreativnost također olakšava učenje teških ili 'zastrašujućih' predmeta, kao što su matematika, fizika, kemija, ali i društvene znanosti. Autorica navodi kako se učenička nenaklonost spram tih predmeta uvelike smanjila ukoliko su oni bili podučavani na kreativan način. Korištenjem kreativnih načina poučavanja školski su se predmeti osuvremenili, a nastavnici su planirali sate na načine koji omogućuju više učeničkog istraživanja (Rinkevich, 2011). Budući da kreativnost pogoduje učenju, učeničkim postignućima i kognitivnom razvoju, kreativno poučavanje i učenje nesumnjivo je korisno i za nastavnike i za učenike (Rinkevich, 2011:222). Stockard i Ritter ističu kako kreativno poučavanje otvara vrata „umjetnosti i ljepoti, filozofiji i povijesti, ljudskoj prirodi i psihologiji“ (Stockard i Ritter, 1959:549). Prema Jeffreyju i Craft, razlikujemo kreativno poučavanje i poučavanje za kreativnost. Naime, kreativno poučavanje podrazumijeva „korištenje maštovitih pristupa kako bi učenje bilo zanimljivije i efikasnije“, dok poučavanje za kreativnost podrazumijeva oblike poučavanja kojima je cilj razviti kreativno mišljenje i ponašanje kod mladih (Jeffrey i Craft, 2004:77).

Kreativno poučavanje se interpretira kao zaokupljenije s „djelotvornim poučavanjem“, dok je kod poučavanja za kreativnost glavni cilj „osnaživanje učenika“. Povezanost između kreativnog poučavanja i poučavanja za kreativnost očituje se u njihovim zajedničkim svojstvima – relevantnosti, posjedovanju, kontroli i inovaciji (Jeffrey i Craft, 2004:77). Kreativne sposobnosti mladih ljudi najbolje će se razvijati u atmosferi u kojoj su nastavnikove kreativne sposobnosti pravilno angažirane. Nastavnici to postižu tako da iskustvo učenja učine relevantnim za učenike kako bi im bilo zanimljivo. Ukoliko nastavnici osiguraju relevantnost kurikuluma i pedagoških pristupa, učenici će „osjećati veće 'vlasništvo' nad znanjem, procesima učenja, te posljedičnim vještinama i spoznajama“ jer je njihov angažman u učenju bio izravno povezan s njihovim direktnim interesima (Jeffrey i Craft, 2004:80). Peters tvrdi kako nastavnici moraju izgraditi okruženje za učenike koje „minimalizira prijetnje učenju i maksimalizira privlačnost učenja i osobnog rasta“, što će rezultirati uključenjem učenika u proces učenja i smanjenjem učeničkog otpora (Peters, 1975:114). Učenik i nastavnik moraju zajedno biti uključeni u kreativni proces učenja koji Peters definira kao „proces postajanja osjetljivim na probleme, na nedostatke i praznine u znanju“. Proces se nastavlja „spajanjem dostupnih informacija, identificiranjem elementa koji nedostaje,

traženjem rješenja, formuliranjem hipoteza, ispitivanjem hipoteza, njihovim usavršavanjem i priopćavanjem rezultata“ (Peters, 1975:115). Reeve također ističe važnost atmosfere i poticajnog okoliša za kreativno poučavanje. Autor navodi kako upravo poticajna atmosfera u učionici određuje hoće li učenici biti znatiželjni, proaktivni i visoko uključeni, ili će biti otuđeni, nezainteresirani i pasivni. Ključni sastojak za poticajnu atmosferu u učionici je nastavnikov stil motivacije učenika, posebice ako se radi o stilu koji podupire autonomiju učenika. Ukoliko je učenicima osigurana autonomija u učionici, njihova motivacija, uključenost i uspješno funkcioniranje u školi proizlazi iz „međuljudski koordiniranog procesa“ između nastavnika i učenika (Reeve, 2006:225). Na sličnu preporuku nailazimo i u Nacionalnom kurikulumu nastavnog predmeta sociologija, gdje se kao neki od preporučenih načina rada navode „suradničko učenje i poučavanje za razvijanje pozitivnih društvenih vrijednosti, kreativni oblici pogodni za razvijanje inovativnosti i osobnosti, izbornost zadataka kao način razvoja odgovornosti i integriteta“ te „sudjelovanje u vođenim raspravama i javnim argumentacijama u pogledu aktivnoga uključivanja u nastavu sociologije“ (Nacionalni kurikulum nastavnog predmeta sociologija, 2017:10). Kada su interakcije između nastavnika i učenika učestale i uspješne, nastavnici poprimaju dvostruku funkciju: funkcioniraju kao „vodiči“ koji strukturiraju prilike za učenja, ali i kao „sistem podrške“ za njegovanje učeničkih interesa te omogućavanje učenicima da „internaliziraju nove vrijednosti, razviju važne vještine i društvenu odgovornost“. Ukoliko je učionica doista organizirana na takav 'podržavajući' način, učeničke školske aktivnosti zadovoljavaju učeničke potrebe, interese i preference što rezultira visokom motiviranošću učenika. Kada su učenici visoko motivirani, spremni su na aktivan angažman i smisleno učenje (Reeve, 2006:226). Nastavnici koji podržavaju autonomiju učenika pripomažu motiviranju učenika „prepoznavanjem i njegovanjem učeničkih potreba, interesa i preferencija“ i stvaranjem učionica koje potiču učenike da se oslanjaju na svoje osjećaje koji vode njihovo ponašanje i djelovanje (Reeve, 2006:228). Slažu se i Jeffrey i Craft koji navode kako „inkluzivna učionica“ koja uključuje učenike u odlučivanje o kurikulumu i temama kojima će se baviti rezultira osjećajima „posjedovanja i kontrole“ nad učenjem te se učenici kreativnije i aktivnije uključuju u proces stjecanja znanja (Jeffrey i Craft, 2004:83). Reeve ističe kako okoliš koji podupire učenički autonomiju „obuhvaća i njeguje učenikove psihološke potrebe, osobne interese i integrirane vrijednosti“. Podupiranje tih intrinzičnih motivacijskih resursa vrlo je korisno, budući da učenici koji su podučavani na način da se njihova autonomija podupire i poštuje iskazuju velik broj pozitivnih obrazovnih ishoda, uključujući veću percepciju kompetencije, višu motivaciju, povećanu kreativnost, sklonost prihvaćanju izazova, povećano konceptualno

razumijevanje, aktivno procesuiranje informacija, veći angažman, bolje fizičko i mentalno zdravlje, bolji akademski uspjeh te jaču akademsku upornost, nego je to slučaj za učenike koji su u potpunosti pod kontrolom nastavnika (Reeve, 2006:228). Kozbelt et al. također naglašavaju važnost autonomije za kreativno poučavanje, ali i sam razvoj kreativnosti. No, s druge strane ističu kako previše autonomije može rezultirati gubitkom fokusa i usmjerenosti kod učenika (Kozbelt et al., 2010). Nadalje, Reeve tvrdi kako nastavnici koji njeguju unutarnje motivacijske resurse učenika pronalaze načine da koordiniraju nastavne aktivnosti koje nude učenicima s učeničkim preferencijama, interesima, osjećajima zadovoljstva, osjećajima izazova, kompetencijama i sposobnošću donošenja odluka (Reeve, 2006). Prema Reeveu, nastavnici trebaju koristiti sljedeća ponašanja kao potporu učeničkoj autonomiji:

1. Pozorno slušati
2. Pružanje mogućnosti za učenike da rade na svoj način
3. Pružanje prilika učenicima za govor
4. Organiziranje materijala za učenje tako da učenici mogu manipulirati predmetima i uključivati se u razgovor, umjesto da pasivno gledaju i slušaju
5. Poticati trud i upornost
6. Hvaliti znakove poboljšanja
7. Nuditi savjete koje omogućuju napredak učenicima koji su 'zapeli'
8. Odgovarati na pitanja i komentare učenika
9. Jasno komunicirati potvrdu učenikovih perspektiva (Reeve, 2006:231).

Jeffrey i Craft tvrde kako će učenici biti više uključeni u nastavu i spremni razmišljati kreativnije ukoliko ih se potiče i pohvaljuje te ukoliko se njihova kreativnost prepoznaje i njeguje uz pomoć znatizelje i pružanja prilika za kreativno izražavanje (Jeffrey i Craft, 2004).

Slično tome, Craft et al. naglašavaju kako kreativno učenje razvija sposobnost „maštovitih aktivnosti“, što dovodi do ishoda koje „odgovarajući promatrači“ procjenjuju kao originalne i vrijedne. To nas dovodi do zaključka da je kreativno učenje više od „učenja samog po sebi“, već se sastoji od uključivanja mašte, proizvodnje ishoda koji može biti proizvod ili ideja te utvrđuje potrebu da takve ishode odgovarajući promatrači ocjenjuju kao originalne i vrijedne. Odgovarajući promatrači u različitim kontekstima mogu biti nastavnici, druge odrasle osobe ili čak i sami učenici (Craft et al., 2007:4). Stripovi također mogu poslužiti kao sredstva za razvoj sociološke imaginacije u sklopu nastave sociologije. Rautenberg tvrdi kako su dvije ključne komponente sociološke imaginacije stereotip i amblem. Korištenjem tih dviju

komponenti izražavamo zamišljenu sliku društva koju konstruiramo u našoj svakodnevici, kao i u našim kolektivnim idejama o društvu. Ono što je posebice značajno kod stereotipa i amblema jest upravo njihova povezanost sa slikama i slikovnim prikazima. Stereotipi se tako vežu uz primjerice karikature, dok amblemi, često povezivani sa simbolikom razmjene ili trgovine, aristokratske obitelji, države, sportskog tima ili pak političke stranke svoj slikovni prikaz pronalaze u logotipu ili pak grbu (Rautenberg, 2010). Budući da su slike „materijalne reprodukcije materijalne stvarnosti“, možemo zaključiti kako su one djelomično 'proizvedene' kroz mentalnu aktivnost pojedinca, odnosno kako su slike dio „kreativnog zamišljenog“ te mogu poslužiti kao sredstva za interpretaciju stvarnosti i prisjećanje prošlosti budući da su vezane za stvarnost značenjem (Rautenberg, 2010:127). Budući da učenje i poučavanje podrazumijevaju uvođenje učenika u simbolički svijet, Santana i Arroio tvrde kako stripovi, piktoralni prikazi i grafike omogućuju učenicima da upijaju nove informacije, ali i sami dolaze do svojih zaključaka te samostalno pronalaze odgovore na pitanja o društvu. Učenici na taj način aktivno sudjeluju u korištenju svoje imaginacije kako bi popunili praznine među slikama i povezali slikovne materijale sa situacijama s kojima se susreću u svojim privatnim i društvenim životima (Santana i Arroio, 2010). Sentürk i Simsek također ističu kako korištenjem stripova u nastavi učenici uz komunikaciju i pismenost, razvijaju i imaginaciju te postaju motiviraniji i spremniji za učenje (Sentürk i Simsek, 2021). S druge strane, Wissman naglašava korisnost korištenja slikovnica za razvijanje sociološke imaginacije, no smatramo kako se iste tvrdnje mogu odnositi i na stripove. Wissman definira sociološku imaginaciju kao kapacitet čitatelja da „shvati misli, osjeća i doživljava likova“ i moć da se to shvaćanje prenese na stvarni svijet i situacije. Odnosno, učenici su osposobljeni „formirati veze s fikcionalnim likovima korištenjem sociološke imaginacije“. Druga definicija sociološke imaginacije koju Wissman koristi jest „sposobnost vizualiziranja onoga što bi trebalo biti i što bi moglo biti u našem manjkavom društvu, na ulicama gdje živimo, u našim školama“ (Wissman, 2019:15). Nadalje, Wissman predlaže četiri komponente poučavanja koje dovode do razvijanja sociološke imaginacije kod učenika, a to su „odabir tekstova koji proširuju maštoviti krajolik, poticanje učenika da zamjećuju estetske attribute slikovnica, njegovanje čitanja kao čina kreativnosti i stvaranje prostora za agenciju i aktivizam“ (Wissman, 2019:16). U kontekstu ovog rada odabrana su tri stripa za koja smatramo da 'proširuju maštoviti krajolik', kroz didaktizaciju učenici će biti potaknuti da 'zamjećuju estetske attribute' stripova, ali i 'njeguju čitanje kao čin kreativnosti', dok će naposljetku njihova samostalna izrada stripova predstavljati njihovu 'agenciju i aktivizam'.

6. Korištenje stripova u nastavi sociologije

Budući da su medijske poruke dominantne u našim životima te da smo okruženi različitim oblicima medija, od knjiga, preko časopisa, filmova, televizije, računalnih igara, pa do Interneta, Morrison, Bryan i Chilcoat tvrde kako bi nastavnici trebali pomoći učenicima da postanu „kritički korisnici“ različitih medijskih izvora. Na taj će način učenici moći prepoznati utjecaj popularne kulture na njihov identitet i razviti kritičku medijsku pismenost, uključujući sposobnost procjene sadržaja medijskih poruka (Morrison, Bryan i Chilcoat, 2002:758). Budući da su stripovi važan dio popularne kulture, ali su istovremeno i poznati i bliski učenicima, oni mogu poslužiti kao sredstvo za poučavanje medijske pismenosti, ali i brojnih drugih relevantnih koncepata. Kara i Brooks definiraju strip kao „dokument sastavljen od piktoralnih i drugih slika u namjernom redosljedu“ kojemu je cilj prenijeti informacije ili proizvesti estetsku reakciju u promatraču (Kara i Brooks, 2020:1754). Bolton-Gary ističe kako se stripovi popularno koriste u udžbenicima kao sredstvo za ilustraciju teorijskih koncepata te na taj način olakšavaju komplicirane pojmove i povećavaju zanimanje učenika za tekst koji se nalazi pred njima (Bolton-Gary, 2012). Stripovi također mogu poslužiti kao sredstvo za ilustraciju ključnih pojmova, ali mogu i 'razvedriti' učionicu korištenjem humora i slikovnih prikaza (Bolton-Gary, 2012:390). Stripovi također mogu oprimjeriti edukacijske i psihološke konstrukte te na taj način povećati interes učenika za određenu temu i pobliže ilustrirati komplicirane ili teške koncepte. Povezivanje koncepata sa ilustracijama omogućava učenicima konstrukciju znanja u više modaliteta. Naime, uz korištenje vizualnih znakova, učenici se također uključuju u „jezične modalitete više razine“ (Bolton-Gary, 2012:391).

Stripovi se mogu koristiti za uspostavljanje pozitivnog afektivnog konteksta i interesa u teorijama poučavanja i učenja, te potiču učenike da nastave kritički razmišljati o najboljim praksama za učenje i angažman u nastavi (Bolton-Gary, 2012). Whitley navodi kako slikovni prikazi mogu učinkovito ilustrirati tešku ili izazovnu temu, što ih čini „idealnim alatima“ za poučavanje (Whitley, 2013:188). Williams naglašava kako su stripovi „moćni alati za poučavanje“ budući da čitanje i stvaranje stripova potiče učenike da postanu vještiji u kritičkom konzumiranju i stvaranju tekstova koji ispituju složene pojmove (Williams, 2008:13). Stripovi su moćan alat koji pomaže učenicima da zamisle budućnost, razumiju povijesne događaje, istražuju vlastite narative, razvijaju empatiju i uče o slikama, tehnologiji, tekstu i dizajnu (Williams, 2008:18). Prema Snyderu, stripovi i crtići se često koriste kao vizualna ilustracija određenog koncepta u sociološkim tekstovima i drugim nastavnim

materijalima. Autor ističe kako strip uz dijalog, sadrži i crteže koji služe kao „grafička ilustracija 'smještenosti' priče, razmještaja interaktanata, njihove odjeće, gesta i izraženih emocija“. Iz pedagoške perspektive, priča i odgovarajući vizuali potiču učenike na razmišljanje o raznim sociološki relevantnim porukama (Snyder, 1997:239). Stripovi u nastavi su korisni i zato što aktiviraju cijeli mozak čime se olakšava „dvostruko kodiranje“, odnosno zahtijevaju korištenje obje moždane hemisfere odjednom čime omogućuju vizualno i verbalno učenje. Nadalje, korištenje slika koje prate tekst pospješuje retenciju informacija te čak pomaže razumijevanju novih pojmova (Kara i Brooks, 2020:1754). Bolton-Gary također ističe kako takav tip „dvostrukog procesuiranja“ koji uključuje emocije, odnosno humor i vizuale, odnosno slike i tekst, olakšava usvajanje gradiva koje se bavi apstraktnim pojmovima (Bolton-Gary, 2012:390). Slično tome, Jacobs tvrdi kako stripovi predstavljaju 'multimodalne tekstove' koji uključuju više vrsta stvaranja značenja, čime jačamo pismenost kroz uključivanje vizualnih i drugih vrsta pismenosti. Ukoliko prihvatimo ideju multimodalne pismenosti i povežemo ju sa korištenjem stripova u nastavi, možemo pomoći učenicima da se kritički uključe u stvaranje značenja koja postoje svuda oko njih, budući da multimodalni tekstovi uključuju „veći dio sadržaja na Internetu, interaktivne medije, novine, televiziju, film, udžbenike i mnoge druge tekstove u našem suvremenom društvu“ (Jacobs, 2007:21). Williams ističe kako nastavnici koji vješto koriste stripove u svom nastavnom programu nude učenicima brojne mogućnosti da dekonstruiraju navedene tekstove na više razina. Takva slojevita dekonstrukcija može uključivati „analizu priče, autorovu namjeru, likove i kontekst kao i odnos između dizajna, riječi i slika“ (Williams, 2008:13). Schwarz ističe kako je sociologija odlično područje za korištenje stripova, budući da stripovi pomažu obogatiti inače pomalo suhoparne udžbenike. Autorica napominje kako pomoću stripova učenicima možemo predstaviti teme o kojima oni inače ne bi razmišljali te im na taj način možemo pomoći da zamisle određene situacije ili događaje kojima prije nisu svjedočili (Schwarz, 2002).

Jedna od najvažnijih prednosti upotrebe stripova u nastavi upravo je činjenica da stripovi nude „alternativne poglede na kulturu, povijest i ljudski život te daju glas manjinama i onima s različitim svjetonazorima“ (Schwarz, 2002:289). Prema Snyderu, stripovi su važni „kulturni indikatori“ vrijednosti i uvjerenja. Zbog toga možemo zaključiti kako stripove vrijedi koristiti i proučavati zato što su ogledala popularnih stavova, ukusa i običaja, ali i zato što zrcale društvene vrijednosti u likovima heroja, heroína i zlikovaca (Snyder, 1997:240). Whitley tvrdi kako se u poučavanju sociologije često zanemaruje „istraživanje vizualnog svijeta“, iako se korištenjem vizuala lako ilustriraju vrijednosti, uvjerenja i norme određene grupe ljudi.

Identifikacija vizualnih komponenti kulture jedan je od centralnih mehanizama za razumijevanje načina na koje ljudi konceptualiziraju društvene fenomene. Iako istraživanja pokazuju da su vizuali „moćni alati za prezentaciju izazovnih nastavnih jedinica“, takvi su slikovni prikazi često izabrani i implementirani bez konzultacija s učenicima, isključivo kroz nastavnikov izbor. Whitley naglašava kako to predstavlja propuštenu priliku nastavnika da aktivira učeničko sudjelovanje i da „proširi materijale i koncepte predmeta na društveni i vizualni svijet učenika“ (Whitley, 2013:196). Morrison, Bryant i Chilcoat tvrde kako je upotreba stripova u nastavi korisna budući da su stripovi dio popularne kulture. S obzirom da je popularna kultura „integralni dio života“ većine srednjoškolaca, ne čudi kako njeno korištenje u nastavi može dovesti do smanjenja diskrepancije između privatnih života učenika i njihovog života u školi, a na taj se način može i „legitimizirati“ velik broj učeničkih izvannastavnih aktivnosti i projekata. Korištenje popularne kulture u nastavi također doprinosi razvoju kritičkog mišljenja kod učenika, posebice razvojem sposobnosti biranja i procjene medijskih sadržaja po kriterijima kvalitete i točnosti, budući da su često izloženi takvim izvorima. Nadalje, popularna kultura se tako naziva s razlogom, upravo zbog toga što su učenici izloženi takvoj vrsti sadržaja kao i zato što u njima uživaju. Zbog toga će se učenici radije angažirati u rasprave ili će lakše usvojiti zahtjevno gradivo (Morrison, Bryan i Chilcoat, 2002:759). Williams tvrdi kako, uz kritičko mišljenje i kreativnost, stripovi imaju potencijal stvaranja osjećaja empatije i „ljudske povezanosti“ među učenicima, posebice kada se bave temama kao što su rat, mir ili pak ljudska prava. Nastavnici mogu na taj način stvoriti priliku da potaknu empatiju, znatiželju i sudjelovanje učenika.

Osnaživanje učenika za stvaranje tekstova može poslužiti kao 'ispušni ventil' za njihovu potrebu da sudjeluju, budu saslušani, istražuju vlastite priče i nauče više o relevantnim društvenim problemima (Williams, 2008:15, 17, 18). U Nacionalnom kurikulumu nastavnog predmeta Sociologija također se predlaže izrada stripova kao „preporučeni način rada“ u poučavanju različitih nastavnih cjelina. Prema Nacionalnom kurikulumu, na taj se način potiče interes učenika za sociologiju i osvještavaju se njezine uloge u „razumijevanju i praćenju društvenih odnosa, pojava i procesa“. Nadalje, učenika se uključuje u oblike rada u kojima povezujemo sociološke pojmove i pristupe sa „suvremenim zbivanjima u neposrednoj životnoj okolini na kritički, kreativan i inovativan način“. Kao sredstva za ostvarivanje navedenih ciljeva preporučaju se rasprave, eseji, plakati, prezentacije, mini istraživanja, kao i debate, sociodrame, terenske nastave, ili pak samostalna izrada stripova. Na taj se način omogućuje da učenici sami proučavaju, istražuju, obrađuju i prezentiraju nastavne sadržaje

(Nacionalni kurikulum nastavnog predmeta Sociologija, 2017:13). Morrison, Bryan i Chilcoat također tvrde kako, učenici kojima je omogućeno da izrađuju vlastite stripove, na taj način razvijaju nove razine pismenosti budući da je format stripova popularan i lako dostupan. stvaranjem stripa, određeni koncept prestaje biti „dosadan i beznačajan“ kao što bi to inače bio, već dobiva jednu novu dimenziju. dizajniranje stripa potiče učenike da budu kreativni u pisanju, ali i pruža prilike za širenje lingvističke inteligencije učenika, kao i istraživanje i proširenje vizualno-prostorne inteligencije (Morrison, Bryan i Chilcoat, 2002:759). Bolton-Gary također tvrdi kako učenici imaju višestruke koristi od samostalne izrade stripova; primjerice na taj se način učenici potiču na pronalazak divergentnih načina za povezivanje novog znanja sa već usvojenim (Bolton-Gary, 2012). Prema Schwarz, učenici kroz izradu stripova mogu istražiti pitanja poput toga kako boja utječe na emocije, kako slike mogu stereotipizirati ljude, kako kutovi gledanja utječu na percepciju i kako stvarnost ili nedostatak iste utječu na poruku djela (Schwarz, 2002). Prema Kerr i McKay, izrada stripova pomaže učenicima pri razvoju prostorno – vizualne kreativnosti koja podrazumijeva sposobnost zamišljanja novih dizajna i manipulaciju mentalnim 3D slikama kao i sposobnost prenošenja tih ideja na papir (Kerr i McKay, 2013). Izrada stripa od učenika zahtijeva da odrede što je najvažnije u ponuđenoj literaturi te da izabrane ključne pojmove zatim i sažmu, parafraziraju, a zatim i logično organiziraju. Daljnja prednost ovog pristupa je što učenicima nudi priliku da usavrše svoje istraživačke vještine. Kao metodološko sredstvo, strip može suziti opseg istraživanja i omogućiti učenicima da „kristaliziraju složena pitanja u logične i uredne obrasce razumijevanja“. Tijekom procesa oblikovanja stripova, učenici odabiru i prikupljaju relevantne informacije koje potom analiziraju prikazuju na vizualni način koji služi informiranju, ali i zabavljanju čitatelja. Možemo zaključiti kako su učenici na taj način uključeni u međupredmetne aktivnosti koje obuhvaćaju „jezičnu umjetnost, vizualnu umjetnost i nastavne sadržaje“ (Morrison, Bryan i Chilcoat, 2002:760).

7. Didaktizacija stripova

Ovaj će se dio rada sastojati od didaktizacije triju stripova – „Persepolis“ autorice Marjane Satrapi, „Madaya Mom“ autora Dalibora Talajića te stripa „Maus“ autora Arta Spiegelmana. Navedeni stripovi odabrani su jer se bave sociološki relevantnim temama kao što su rodne uloge, rodna diskriminacija, etnička diskriminacija, imigracija i kulturološke razlike. Strip Persepolis autorice Marjane Satrapi priča priču o autoričinu životu od šeste do četrnaeste godine. Tokom tih godina Iran se nosi sa rušenjem Šahovog režima, trijumfom islamske revolucije i razarajućim posljedicama rata s Irakom. Persepolis je istodobno priča o odrastanju i podsjetnik na cijenu rata i političke represije. Strip Madaya Mom autora Dalibora Talajića, priča priču o opsadi sirijskog gradića Madaye. Priče o potlačenosti, gladi i izolaciji ključne su teme stripa koje pozivaju na suosjećanje kao i na razgovor o psihološkim i socijalnim promjenama koje proizlaze iz opsade. Madaya Mom priča je jedne majke s kojom se nažalost mogu poistovjetiti brojni ljudi širom svijeta. Strip Maus, autora Arta Spiegelmana priča je o preživljavanju holokausta. Kroz razgovor s ocem, autor oživljava priču o borbi i preživljavanju kroz korištenje razgranatih socijalnih mreža, snalažljivost i hrabrost. Strip pokriva teme kao što su rat, ratno zatočeništvo, getoizacija i ostale ključne teme vezane uz holokaust. U nastavku slijedi didaktizacija navedenih stripova. Navedena didaktizacija podrazumijeva svojevrsnu sociologizaciju putem vođenih pitanja. Pitanja su osmišljena kao poveznica sa gradivom sociologije. Od učenika se očekuje da *prepoznaju-primjenjuju-vrednuju* ponuđene stripove kroz kritičko promišljanje zadanih pitanja. U definiranju ishoda osmišljenih zadataka korištena je Bloomova taksonomija budući da se uobičajeno drži da viši misaoni procesi i kritički procesi započinju s primjenom u toj taksonomiji. Prepoznavanje, primjena i vrednovanje pripadaju kognitivnom području Bloomove taksonomije te podrazumijevaju usvajanje znanja, primjenu tog znanja u rješavanju problema te prosuđivanje korisnosti određenog znanja za rješavanje zadanog problema. U slučaju zadataka osmišljenih u sklopu ovog rada, možemo govoriti i o prepoznavanju kao ostvarenju afektivnog područja Bloomove taksonomije budući da se radi i o prepoznavanju pozitivnih vrijednosti kao što su tolerancija, otvorenost, suradnja, solidarnost, odgovornost, angažman, a ne samo o prepoznavanju informacija (Bloom, 1956).

7.1. Zadatak: Osvrt na strip Marjane Satrapi

Predmet: Sociologija

Tema: Persepolis, Marjane Satrapi

Dužina: 1800-5400 znakova (1-3 kartice)

Obvezna forma: uvod, razrada, zaključak

Ključna pitanja na koja treba obratiti pažnju u stripu:

1. Zašto Marjane želi postati proročica? Što primjećuje u društvu?
2. Opiši na koje sve segmente života utječu klasne razlike u stripu.
3. Koji su razlozi iza zatvaranja škola na početku islamske revolucije?
4. Na koji način ljudi izražavaju svoju pripadnost fundamentalistima/revolucionarima.
5. U stripu se susrećemo s pomanjkanjem hrane i goriva uslijed rata. Pronađi primjere takvih nestašica u izvještajima iz hrvatskog domovinskog rata i usporedi.
6. Na koji se način manipulira osobama slabijeg socioekonomskog statusa da bi se priključili vojsci?
7. Usporedi kriminalne aktivnosti islamskog režima (pogubljenja, crno tržište, silovanja) sa kriminalnim aktivnostima nekog drugog totalitarnog režima (komunizam, fašizam, nacizam).

7.2. Zadatak: Osvrt na strip Dalibora Talajića

Predmet: Sociologija

Tema: Madaya Mom, Dalibor Talajić

Dužina: 1800-5400 znakova (1-3 kartice)

Obvezna forma: uvod, razrada, zaključak

Ključna pitanja na koja treba obratiti pažnju u stripu:

1. Na koji način promjena prehrambenih navika uslijed opsade utječe na emocionalno i psihološko stanje likova?
2. Opiši primjere propagande koji se spominju u stripu te kakav oni utjecaj imaju na 'odabir strana' vanjskih sila u opsadi?
3. Do kojih društvenih promjena dolazi uslijed opsade?
4. Usporedi opisanu opsadu sa izvještajima iz još neke poznate opsade iz povijesti (Vukovar, Sarajevo, Beč...)
5. Na koji način se ljudi pokušavaju osloboditi opsade i kako će to utjecati na njihove živote?
6. Zašto je Madaya 'grad smrti'?

7.3. Zadatak: Osvrt na strip Arta Spiegelmana

Predmet: Sociologija

Tema: Maus, Art Spiegelman

Dužina: 1800-5400 znakova (1-3 kartice)

Obvezna forma: uvod, razrada, zaključak

Ključna pitanja na koja treba obratiti pažnju u stripu:

1. Zašto se 'preživjeli' druže pretežito s drugim 'preživjelima'?
2. Izdvoji primjere humora kojim su se Židovi služili kako bi se lakše nosili s progonom.
3. Objasni simboliku različitih životinja koja predstavljaju etničke skupine – Židovi miševi, Poljaci svinje, Nijemci mačke i Amerikanci psi.
4. Izdvoji primjere dehumanizacije Židova koje su opisane u trećem poglavlju, epizodi o ratnom zarobljeništvu.
5. Opiši važnost socijalnih mreža glavnog lika i na koji su mu način one pomogle u preživljavanju.
6. Objasni motive židovske policije i Židova koji su prokazivali druge sakrivene Židove.

8. Akcijsko istraživanje

8.1. Istraživačko pitanje

Ovim diplomskim radom želimo doprinijeti korištenju kreativnih metoda u poučavanja sociologije. Pritom će nam pomoći korištenje stripa kao nastavnog sredstva. Zadatak nam je odgovoriti na pitanja: *Hoće li učenici trećeg razreda gimnazije pokazati kreativnost u samostalnoj izradi stripa na temu devijantnosti? Hoće li samostalna izrada stripa pospješiti usvajanje gradiva o devijantnosti? Hoće li učenici biti aktivni i motivirani za samostalnu izradu stripa?*

8.2. Metodologija

Kako bismo odgovorili na naša istraživačka pitanja, važno je odabrati metodologiju koju ćemo provesti u sklopu diplomskog rada. Za istraživanja u školi često se koriste akcijska istraživanja. Iako se dugo smatralo kako je za uspješno istraživanje važno izbjeći svaku umiješanost u praksu koja se istražuje, preuzimanjem aktivne uloge u školskim istraživanjima učitelji postaju „refleksivni praktičari“ koji za cilj svojih istraživanja imaju „unapređenje kvalitete odgojne prakse“. Akcijska istraživanja predstavljaju „oblik društvenog inženjeringa ili društvenog menadžmenta“ koji se bavi uvjetima i učincima različitih oblika društvene akcije (Bognar, 177-8). Akcijska istraživanja ne provode se na ljudima, već s ljudima, budući da podrazumijevaju aktivno sudjelovanje svih zainteresiranih sudionika što znači da uloge istraživača i onih na kojima se istraživanje provodi nisu odvojene, već svi sudionici, ovisno o svojim mogućnostima i potrebama sudjeluju u svim etapama istraživanja. Akcijsko istraživanje sistematičan je proces „promatranja, opisivanja, planiranja, djelovanja, refleksije, evaluacije, modificiranja“. Međutim, te etape se ne moraju nužno ostvarivati određenim redoslijedom već je moguće započeti istraživanje na jednom mjestu, a završiti ga negdje sasvim neočekivano. U akcijskim istraživanjima je u centru akcija, tako da prikupljanje podatka služi informiranju sudionika istraživačkog procesa kako bi tijekom cijelog procesa istraživanja mogli unositi potrebne promjene sa svrhom unapređivanja prakse u skladu s postavljenim ciljevima. Svako akcijsko istraživanje se stoga sastoji od tri aspekta:

1. prikupljanje podataka o akciji kako bi što jasnije mogli dokumentirati što se događalo
2. interpretacija podataka kako bi mogli objasniti što se dogodilo

3. evaluacija onoga što je učinjeno kako bi se mogle učiniti preinake u daljnjim aktivnostima (Bognar, 182-4).

8.3. Uzorak

Uzorak ovog istraživanja jest ciljan i namjeran. Budući da se istražuje uloga kreativnosti u nastavi sociologije, izabrani su učenici trećeg razreda Privatne klasične gimnazije s pravom javnosti iz Zagreba koji slušaju dva sata sociologije tjedno. U istraživanju je sudjelovalo 26 učenika. Budući da se radi o neprobabilističkom uzorku koji nije reprezentativan za populaciju, rezultati ovog istraživanja ne mogu se generalizirati na opću populaciju učenika trećeg razreda gimnazijskih programa.

9. Evaluacija učeničkih uradaka

Ovaj će se odlomak pozabaviti evaluacijom učeničkih stripova na temu devijantnosti prikupljenih u Privatnoj klasičnoj gimnaziji s pravom javnosti iz Zagreba. Evaluirat će se učeničko razumijevanje koncepta devijantnosti, kreativnost i originalnost u prikazu tog koncepta, pridržavanje zadanoj duljini i formi stripa kao i činjenična točnost prikazanog u stripu. Duljina nastavne izvedbe bila su tri nastavna sata. Sam zadatak iziskivao je od učenika da zadovolje sljedeće kriterije – za polazišnu točku izrade stripa od učenika se tražilo da odaberu jednu od triju obrađenih teorija devijantnosti – teoriju etiketiranja, teoriju učenja i teoriju anomalije. Korištenjem izabrane teorije od učenika se tražilo da osmisle scenarij te razrade socijalne profile likova koje će kasnije ukomponirati u vlastiti strip. Očekivalo se da učenici uvažavaju ključne pretpostavke odabrane teorije te onda posve proizvoljno izrade strip u minimalno 20, odnosno maksimalno 25 slika. Učenicima su ponuđeni primjeri uspješnih uradaka prijašnjih učenika. U sklopu zadatka bilo je moguće ostvariti maksimalno pet bodova, po jedan za zadovoljenje svakog od sljedećih kriterija: pravilno korištenje teorije, pravilan opis radnje, pravilan opis uloge glavnog lika, predaja na vrijeme te naposljetku dužina stripa. Ukoliko su pri prvoj predaji učenici imali prekratak strip imali su mogućnost dorade istog. Broj bodova je odgovarao konačnoj ocjeni. Evaluirano je ukupno 26 učeničkih radova.

9.1. Teorija etiketiranja

Teorija etiketiranja pristupa devijantnosti sa stajališta simboličkog interakcionizma. Posebna pažnja posvećuje se procesu kojim neki ljudi „bivaju označeni devijantnima“, zatim počinju sebe doživljavati takvima sve dok se konačno tako ne počnu i ponašati. Osnovna pretpostavka ove teorije jest da je devijantnost „stvar društvene definicije“ te da nijedna osoba ili čin nisu sami po sebi devijantni. Ova se vrsta devijantnosti najviše javlja među pojedincima koji imaju malo društvene moći (Fanuko, 2007: 100, 101). Teorija etiketiranja podrazumijeva svjesno i namjerno ponašanje pojedinaca koji 'devijantan' čin prihvaćaju kao dio svog identiteta. Budući da različita društva njeguju različite vrijednosti i norme, različita ponašanja pojedinaca rezultiraju različitim reakcijama, odnosno okolina određuje zaslužuje li pojedinac za svoje ponašanje nagradu ili kaznu (Bošnjak, Paštar, Vukelić, 2020).

Od 26 analiziranih stripova, tek njih četiri su se bavila teorijom etiketiranja. U tri slučaja učenici su eksplicitno naglasili kako se radi upravo u teoriji etiketiranja u naslovu stripa,

međutim jedan od ta tri stripa svojim opisom teorije i radnje, kao i opisom glavnog lika više odgovara teoriji učenja jer se bavi likom koji postane alkoholičar po uzoru na svog oca, odnosno opisuje naučeno ponašanje. Ostala tri stripa zadovoljavaju sve kriterije zadatka, a bave se etiketama alkoholičara i ovisnika o drogama, etiketom 'glupog nogometaša', kao i temama problematičnih obitelji nižeg socioekonomskog statusa. Za navedena tri stripa predlažemo ocjenu odličan, dok ćemo se sa stripom koji više odgovara teoriji učenja pozabaviti u odlomku koji slijedi.

9.2. Teorija učenja

Teorija učenja, odnosno teorija kulturalne transmisije naglašava sličnosti između načina na koji se uči prosječno ponašanje i načina na koji se uči devijantno ponašanje. Većina se devijantnog ponašanja prema teoriji učenja usvaja u primarnim grupama, kao što su obitelj ili pak skupinama vršnjaka. Ova vrsta devijantnosti najbolje objašnjava delikvenciju, maloljetničke bande te devijantne subkulture (Fanuko, 2007). S obzirom da većina ljudi nastoji pripadati više grupa, ne čudi da ista osoba ponekad mora učiti različite norme ili vrijednosti. Taj se proces u sociologiji naziva diferencijalna asocijacija i podrazumijeva kako svi imamo jednake šanse biti prihvaćeni ili neprihvaćeni od svoje okoline te je od presudne važnosti koje će vrijednosti ili norme prevagnuti kod pojedinca, odnosno koji će uzori ostaviti snažniji dojam na pojedinca (Bošnjak, Paštar, Vukelić, 2020).

Uvjerljivo najveći broj učenika bavio se upravo ovom teorijom devijantnosti, čak 14 učenika, odnosno 15 računamo li primjer iz prethodnog odlomka. Od navedenih 15 učenika, svega pet je u naslovu stripa naglasilo da se radi upravo o navedenoj teoriji. Svi predani stripovi zadovoljili su 3 kriterija – pravilan opis teorije i radnje, pravilan opis glavnog lika te su bila predana na vrijeme. Od 15 stripova njih šest nije zadovoljilo zadanu dužinu, dok se najkraći strip sastojao od svega pet slika te je navedeni strip izrađen digitalno. Unatoč tome što su učenici imali priliku doraditi stripove, navedenih šest učenika nije iskoristilo tu priliku. Stripovi su se bavili temama alkoholizma, ovisnosti o kockanju, podmićivanja, nasilja u obitelji, krađe, ovisnosti o drogama, priključivanja punk subkulturi te navijačkoj subkulturi. Jedan od stripova koji se bavio obiteljskim nasiljem u potpunosti je zamijenio tekst za boje, odnosno nije sadržavao dijaloge već je kompletan proces učenja prikazan bojama. Za osam stripova koji su zadovoljili sve kriterije predlažemo ocjenu odličan, dok za sedam stripova – šest koji su bili prekratki te strip koji je krivo kategoriziran predlažemo ocjenu vrlo dobar.

9.3. Teorija anomije

Teorija anomije ili teorija strukturalnog pritiska podrazumijeva brze socijalne promjene koje rezultiraju nesigurnošću ljudi glede toga što se od njih očekuje budući da se stare norme ne čine relevantnima, a nove su „nejasne i nedovoljno određene“ da bi mogle poslužiti kao smjernice za ponašanje. Osnovna pretpostavka teorija anomije jest da društvo „strukturnim pritiscima stvara devijantnost“ te se koristi za objašnjavanje kriminalnog ponašanja „nižih slojeva“ koje je motivirano novcem (Fanuko, 2007:98, 101). Robert K. Merton bavio se reakcijom na anomiju te je razvio tipologiju društvenih reakcija na „napetost društveno prihvatljivih ciljeva i sredstava kojima se pojedinci služe“ – konformizam ili prilagodba, inovacija ili novost, ritualizam ili ponavljanje, povlačenje i pobuna; pritom Merton samo konformiste izdvaja kao one koji još nisu devijantni (Bošnjak, Paštar, Vukelić, 2020:121).

Čak osam učenika izradilo je stripove na temu teorije anomije. Od navedenih osam stripova, svega jedan učenik je u naslovu naglasio da se radi upravo o toj teoriji. Šest učenika je zadovoljilo prva tri kriterija - pravilan opis teorije i radnje, pravilan opis glavnog lika te su bila predana na vrijeme, odnosno na prvi se pogled moglo zaključiti o kojoj se teoriji radi, iako to nije bilo naglašeno. Međutim, dva učenika su zadovoljila samo kriterij predaje na vrijeme – oba stripa bila su bez dijaloga ili bilo kakvog popratnog teksta te se nije moglo zaključiti o čemu se točno radi, koji su motivi glavnog lika ni koja je poanta priče. Od ta dva uratka jedan je bio i prekratak, svega devet slika, međutim navedeni je uradak bio crtački izvanredno izveden, a njegov autor nesumnjivo talentiran. Od ta dva stripa, kraći se bavio tematikom gubitka posla (no nije obuhvatio kriminalnu komponentu), dok se duži bavio različitim prikazima kriminala. Od preostalih šest stripova, čak četiri su bila prekratka, a teme kojima su se pozabavili uključivale su pljačku, samoubojstvo, vjersku diskriminaciju, krađu automobila te gubitak identiteta. Učenica koja je jedina naglasila korištenje teorije anomije pozabavila se razradom četiri načina adaptacije na anomiju – konformnost, inovacija, ritualizam, povlačenje te njezin strip predstavlja svojevrsnu 'mentalnu mapu' koja može olakšati učenje navedenih adaptacija. Od osam stripova, za svega dva predložimo ocjenu odličan budući da su učenici zadovoljili sve propisane kriterije. Za četiri stripa predložimo ocjenu vrlo dobar, budući da su stripovi bili prekratki. Za jedan strip predložimo ocjenu dobar, jer iako je sama tematika nejasna, zadovoljava kriterije dužine i predaje na vrijeme. Za

jedan strip predlažemo ocjenu dovoljan jer zadovoljava samo kriterij predaje na vrijeme, no istovremeno je izvanredan crtački.

10. Rasprava

Kako bismo mogli odgovoriti na zadana istraživačka pitanja važno je kontrastirati učeničke radove i ocijeniti njihovu originalnost, inovativnost i kreativnost. Budući da je prvo istraživačko pitanje na koje tražimo odgovor: *Hoće li učenici trećeg razreda gimnazije pokazati kreativnost u samostalnoj izradi stripa na temu devijantnosti?* Važno je odrediti koje ćemo komponente kreativnosti tražiti u navedenim radovima. Budući da po standardnoj definiciji kreativnost podrazumijeva originalnost i korisnost uzet ćemo ta dva kriterija kao polazne točke za analizu učeničkih uradaka. S obzirom da kreativnost podrazumijeva i komponentu inovativnosti, odnosno činjenicu da ideja mora biti nova autoru, iako ne mora biti nova stručnjacima, to ćemo također uzeti u obzir. Imajući navedene kriterije na umu, možemo reći kako su učenici doista pokazali kreativnost u samostalnoj izradi stripova što se očituje u izboru tema za prikaz devijantnosti. Naime, iako su učenici možda pribjegavali sličnim općim temama – kao što su nasilje, alkoholizam ili ovisnost, svaka je priča bila ispričana na drugi način – od porijekla likova, do njihovih međusobnih odnosa, načina na koje su postali devijantni ili pak iskaza same devijantnosti. Učenici su pokazali veliku dozu kreativnosti u osmišljanju samih priča, zamišljanju i oblikovanju likova – što fizički, što psihički, te su priče varirale od onih koje se događaju 'ovdje i sada' do zamišljenih prostora iz mašte i futurističkog prikaza radnje. Kreativnost se također očituje u umjetničkom pristupu – neki su se učenici više oslanjali na razradu teksta od same razrade crteža, neki su u potpunosti izostavili tekst u korist boja ili grafičkog prikazivanja, dok su neki jednaku pažnju posvetili i tekstu i crtežu. Korišteni su također i različiti tipovi likova – ljudi, životinje ili pak izmišljena fantastična bića. Kreativnost se također očitovala u samoj realizaciji stripa – iako je većina učenika strip crtala ručno, na papiru, nekolicina učenika stripove je izradila digitalno. Iz svega nabrojenog možemo zaključiti kako svi učenički stripovi zadovoljavaju prvu komponentu kreativnosti – originalnosti, kao i komponentu inovativnosti, budući da su se učenici potrudili da izrade 'nove' priče.

Što se tiče komponente korisnosti, smatramo kako je i ona u velikoj mjeri zadovoljena. Prvo, stripovi su izrazito korisni za učenike, koji su pomoću njih bili sposobni razumjeti komponente ponuđenih teorija devijantnosti. Nadalje, učenički uradci mogu biti korisni i za buduće generacije učenika kojima će poslužiti kao model za izradu vlastitih stripova, ali i kao alat za lakše učenje i pamćenje teorija devijantnosti. Time nam se ukazuje i pozitivan odgovor na drugo istraživačko pitanje: *Hoće li samostalna izrada stripa pospješiti usvajanje gradiva o*

devijantnosti? Odgovor na to pitanje možemo pronaći i u vezi između učeničkih socijalnih profila i samog prikaza likova u stripu. Za analizu ćemo se prvenstveno poslužiti primjerom socijalnog profila koji se nalazi u prilogu (12.5.) i uspješnog stripa koji mu korespondira (12.6. u prilogu – naslov Srećko). Uspoređujući socijalni profil lika Srećka i njegovu egzekuciju u učeničkom stripu, možemo primijetiti da je učenik usvojio osnovne postavke odabrane teorije devijantnosti, kao što su sličnost između načina na koji se uči prosječno ponašanje i načina na koji se uči devijantno ponašanje te činjenica da se takvo devijantno ponašanje usvaja u primarnim grupama, kao što su obitelj ili pak skupinama vršnjaka – u slučaju stripa Srećko brat. Učenik se odlučio za prikaz tinejdžerove ovisnosti o kockanju što se također uklapa u teoriju učenja, budući da ona podrazumijeva maloljetničku delikvenciju. Učenik je dobro promislio i o socijalnoj pozadini glavnog lika te je stvorio uvjerljivu i životnu priču koja vjerno prikazuje izabrani oblik devijantnosti. Budući da je Srećko okarakteriziran kao osoba sa visokom sklonosti dokazivanju i eksperimentiranju, a istovremeno i kao bistar dječak koji ima povjerenja u svoje roditelje, možemo zaključiti kako je učenik u potpunosti usvojio postavke odabrane teorije devijantnosti te navedeni strip može poslužiti i ostalim učenicima za učenje i ponavljanje. I ostali učenici su vrlo spretno povukli poveznicu između socijalnog profila i izrade samog lika. Najuspješniji su bili učenici koji su odabrali teoriju i etiketiranja i teoriju učenja, a istovremeno, stripovi o tim teorijama devijantnosti čine većinu analiziranih uradaka – čak njih 18. Od navedenih 18 stripova, svi su demonstrirali poznavanje i razumijevanje osnovnih postavaka izabrane teorije devijantnosti, uz iznimku jednog stripa gdje je učenik strip naslovio kao teoriju etiketiranja, a socijalnim profilom prikazao teoriju učenja. Učenici su koristili različite primjere devijantnosti, međutim obraćali su pažnju na to kako je do te devijantnosti došlo i da se ti izvori poklapaju s postavkama odabrane teorije. Likovi su snažno okarakterizirani te su uvjerljivi, a priče demonstriraju razvijenu sociološku imaginaciju i razumijevanje gradiva. Što se tiče teorije anomije, ona se pokazala malo izazovnijom za učenike. Od osam učenika, šest je imalo snažnu poveznicu između socijalnog profila lika i izabrane teorije devijantnosti. Ostalo dvoje učenika izradilo je nejasne stripove koji pokazuju njihovo nerazumijevanje izabrane teorije i potrebu za daljnjim učenjem i informiranjem. Međutim, preporučamo detaljnije istraživanje ove hipoteze na većem uzorku i uz testiranje znanja učenika nakon izrade stripova.

Što se tiče posljednjeg istraživačkog pitanja: *Hoće li učenici biti aktivni i motivirani za samostalnu izradu stripa?* Možemo reći kako se aktivnost i motiviranost učenika očituje u činjenici da su svi učenici svoje uratke predali na vrijeme. Nešto manja motiviranost

zamjećuje se kod 11 učenika koji su predali prekratke stripove te koji ih, nakon ponude da ih dorade, nisu odlučili produžiti.

11. Zaključak

Kreativnost podrazumijeva prisutnost originalnosti i djelotvornosti, budući da djelotvornost obogaćuje umotvorinu korisnošću, uporabljivošću i primjerenošću čime navedena umotvorina ostvaruje svoju vrijednost. Djelo ili ideja je kreativna ukoliko je nova, odnosno ukoliko njezin tvorac ili izumitelj stvori novu vrijednost za koju prije nije znao ili koju prije nije smislio. Određena umotvorina ili proizvod dakako mora biti i prilagođen stvarnosti, odnosno mora biti uporabljiv u stvarnom svijetu kako bi mogao ostvariti određenu vrijednost za one koji ga koriste. Navedeni proizvod svoju vrijednost dostiže obavljanjem zadataka za koji je osmišljen, bilo da se radi o umjetničkom djelu ili o kreativnom rješenju za problem. Kako bismo mogli biti kreativni i inovativni važno je da posjedujemo određenu razinu znanja o temi kojoj želimo kreativno doprinijeti. Čak i najkreativniji pojedinac može biti kreativan samo u onom polju o kojem zna dovoljno. S druge strane, prekomjerno znanje o polju može rezultirati zatvorenom perspektivom i nemogućnošću kreativnog razmišljanja i rada. Kreativni pojedinci imaju široke interese, neovisni su u prosudbama, samostalni su u promišljanju te su otvoreni za nova iskustva što je u dosljednoj korelaciji s mjerama kreativnosti. Kreativni pojedinci također imaju i veliku sposobnost usvajanja novih znanja, vrlo su angažirani te se izlažu izazovima kojima žele pronaći kreativna rješenja. Međutim, važno je da kreativne ideje budu inovativne te dostupne za opažanje i učenje, odnosno, važno je da 'kreativci' budu spremni uhvatiti se u koštac s idejama koje su relativno nepoznate, ali imaju potencijal za rast. Ključna stavka za kreativno mišljenje je također i spremnost za prevladavanje prepreka kao i spremnost na preuzimanje razumnih rizika, zatim spremnost za toleriranje dvosmislenosti te samoučinkovitost. Još jedna ključna komponenta je i intrinzična motivacija usmjerena na zadatak kao i okoliš potiče na kreativnost nagrađivanjem kreativnih ideja. Budući da je prema investicijskoj teoriji kreativnost odluka, svaki pojedinac može raditi na svojoj kreativnosti, ali i nastavnik može poticanjem i nagrađivanjem osnažiti učenike za stvaranje, analizu i 'prodaju' novih ideja. Kreativnost poboljšava učenje čineći ga značajnijim od običnog učenja napamet. Kreativnost također olakšava učenje teških ili 'zastrašujućih' predmeta, kao što su matematika, fizika, kemija, ali i društvene znanosti. S obzirom da kreativnost pogoduje učenju, učeničkim postignućima i kognitivnom razvoju, kreativno poučavanje i učenje nesumnjivo je korisno i za nastavnike i za učenike.

Kreativne sposobnosti učenika najbolje se razvijaju u atmosferi u kojoj su nastavnikove kreativne sposobnosti pravilno angažirane na način da se iskustvo učenja učini relevantnim za

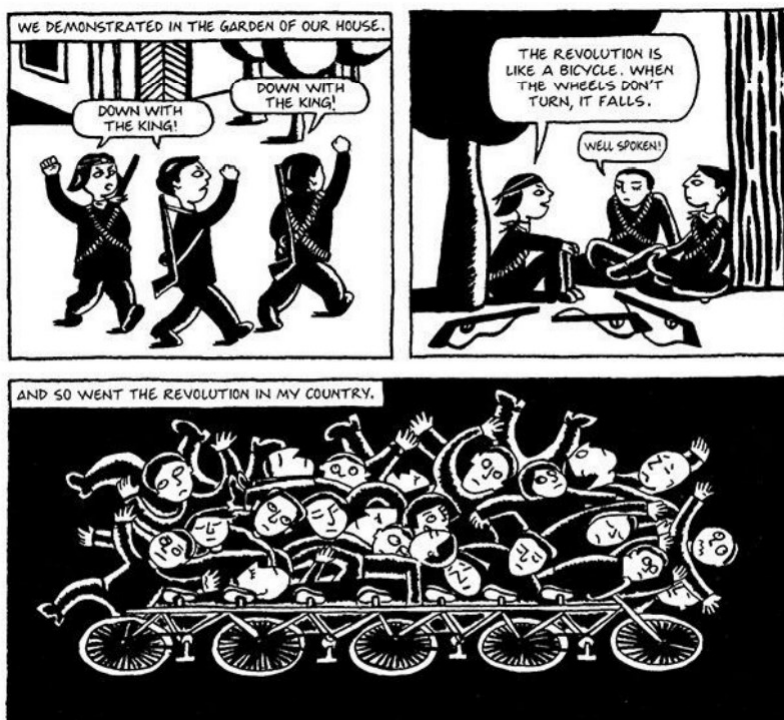
učenike kako bi im bilo zanimljivo. Razvojem relevantnih kurikuluma i korištenjem relevantnih pedagoških pristupa, učenici će osjećaju veće 'vlasništvo' nad naučenim kao i nad procesima učenja te vještinama i spoznajama koje rezultiraju tim procesima. Uspostavom poticajne atmosfere u učionici određuje učenici bivaju znatiželjni, proaktivni i visoko uključeni, odnosno u manjku takve atmosfere postaju otuđeni, nezainteresirani i pasivni. Ključni sastojak za poticajnu atmosferu u učionici je poticanje autonomije učenika. Učenici će također biti više uključeni u nastavu i spremni razmišljati kreativnije ukoliko ih se potiče i pohvaljuje te ukoliko se njihova kreativnost prepoznaje i njeguje uz pomoć znatiželje i pružanja prilika za kreativno izražavanje. Ključna uloga koju nastavnici imaju u okviru nastave sociologije jest pomoći učenicima da postanu kritički korisnici različitih medijskih izvora kako bi učenici bili sposobni prepoznati utjecaj popularne kulture na njihov identitet i razviti kritičku medijsku pismenost, uključujući sposobnost procjene sadržaja medijskih poruka. S obzirom da su stripovi važan dio popularne kulture, ali su istovremeno i poznati i bliski učenicima, oni mogu poslužiti kao sredstvo za poučavanje medijske pismenosti, ali i brojnih drugih relevantnih koncepata, kao i izvori humora, ali i alati za povećavanje interesa učenika za određenu temu i konstrukciju znanja u više modaliteta. Povezivanje priče uz odgovarajuće slikovne prikaze potiče učenike na razmišljanje o raznim sociološki relevantnim porukama, ali i da potaknu empatiju, znatiželju i sudjelovanje učenika. Poticanje učenika na stvaranje tekstova može poslužiti kao 'ispušni ventil' za njihovu potrebu da sudjeluju, budu saslušani te da istražuju vlastite priče i nauče više o relevantnim društvenim problemima. Samostalna izrada stripa od učenika traži da odluče što je najvažnije u ponuđenoj literaturi te da izabrane ključne pojmove zatim i sažmu, parafraziraju, a zatim i logično organiziraju, čime im se nudi prilika da usavrše svoje istraživačke vještine.

Analizom učeničkih uradaka na temu devijantnosti (teorija etiketiranja, učenja i anomalije) došli smo do zaključka kako je velika većina učenika dosegla dovoljnu razinu znanja kako bi izradila stripove koji obuhvaćaju pravilno korištenje teorije, pravilan opis radnje te pravilan opis uloge glavnog lika. Većina učenika držala se propisane duljine stripa. Učenici su kreativno pristupili izradi stripa te je svaki strip bio jedinstven i originalan. Stilovi učenika su se razlikovali, a učenici slabijih crtačkih sposobnosti često su tu 'manjkavost' kompenzirali detaljnom razradom priče koja je bila vrlo zanimljiva i edukativna. Kod nekih se učenika mogao primijetiti manjak motiviranosti te je izbor teorije kod njih bio nejasan, a stripovi prekratki. Većina učenika dobro je promislila o zadatku i trudila se što točnije i kreativnije objasniti i prikazati izabranu teoriju devijantnosti koristeći se realnim i životnim primjerima

razvijajući na taj način i sociološku imaginaciju. Nadamo se da smo ovim radom pokazali kako korištenje kreativnosti i stripova u nastavi sociologije doprinosi lakšem i efikasnijem učenju te da smo doprinijeli shvaćanju stripa kao pristupačnog i efektivnog sredstva za razvoj učeničke kreativnosti i sociološke imaginacije.

12. Prilozi

12.1. Isječci iz stripa Marjane Satrapi

12.2. Isječci iz stripa Dalibora Talajića

Food is not the only type of fuel that is scant in the area. The city has not had any electricity for six months. Madaya Mom says the family uses a car battery to charge their phones but even that is dependent on the level of fuel that they have left.

The family told us that a gallon of fuel cost the equivalent of U.S. \$8.64 prior to the siege in July. Now, it costs about U.S. \$90 per gallon.

"They say they are besieging the town because there are fighters and terrorists here but that's not the reality. At the beginning of the events, a few people took up arms and now they are either dead, fled or imprisoned. There are no gunmen left in the town so why are we still besieged?"

12.3. Isječci iz stripa Arta Spiegelmana

WHEN WE WERE EVERYBODY INSIDE, GESTAPO WITH MACHINE GUNS SURROUNDED THE STADIUM.

THEN WAS A SELECTION, WITH PEOPLE SENT EITHER TO THE LEFT, EITHER TO THE RIGHT.

12.4. Tekst zadatka za izradu stripa

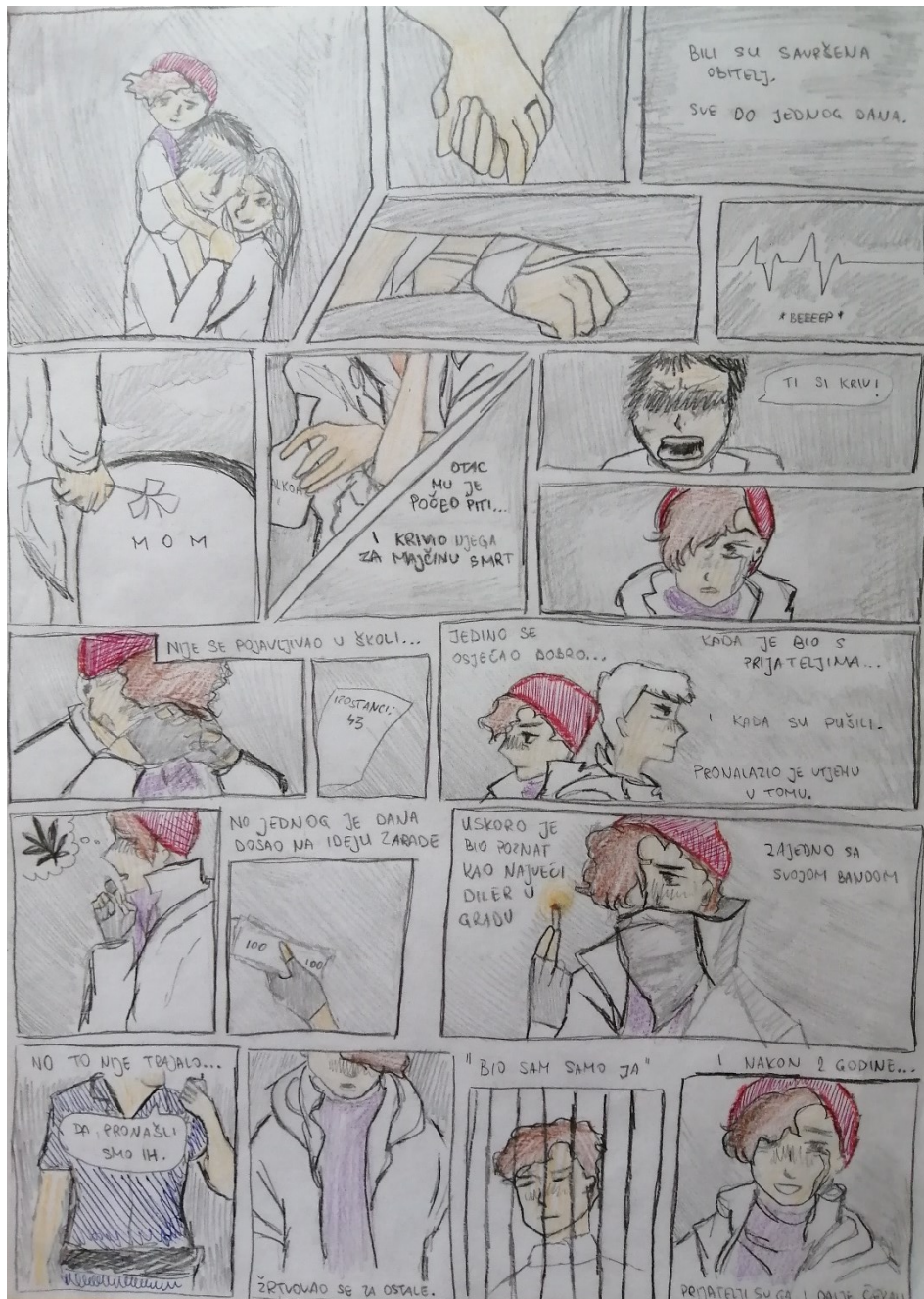
Zadatak Strip. Nacrtajte strip o devijantnosti tako što ćete iskoristiti jednu od teorija kao polazište za priču odnosno scenarij. Najprije razradite socijalni profil svoga lika uvažavajući ključne pretpostavke odabrane teorije, a onda posve proizvoljno napišite priču u njemu/njoj ili više njih. Broj slika je min-20 max-25. Pogledajte primjere. Možete dobiti maksimalno 5 pluseva, a broj pluseva poklapa se s ocjenom. Prvi plus dobivate za pravilno korištenje teorije, drugi plus za pravilan opis radnje, treći plus za pravilan opis uloge glavnog lika, četvrti plus da ste zadaću predali na vrijeme, a peti plus je za dužinu stripa.

<i>Socijalni profil</i>	Ime:
Materijalni status obitelji	
Odnos između roditelja	
Kvaliteta odnosa na roditeljima	
Nasilje i alkoholizam u obitelji	
Odgojni stilovi roditeljstva	
Školski uspjeh	
Interes za školu	
Vannastavne aktivnosti	
Način provođenja slobodnog vremena	
Način zabave	
Osobne ambicije	
Važnost statusa u grupi	
Skлонost dokazivanju	
Skлонost eksperimentiranju	
Stav prema zakonu	

12.5. Primjer socijalnog profila

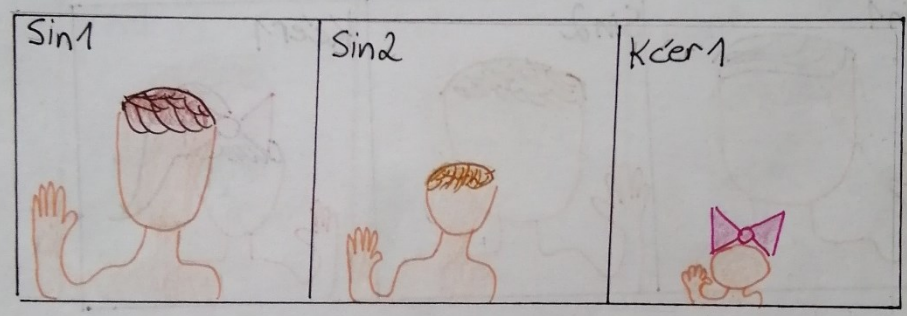
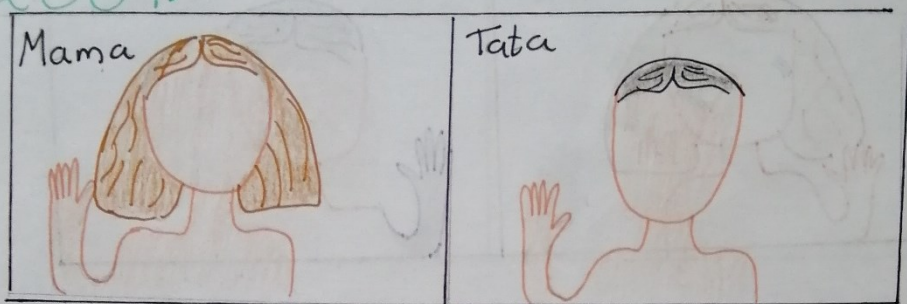
<i>Socijalni profil</i>	Ime: Srećko
Materijalni status obitelji	Viša srednja klasa
Odnos između roditelja	U braku
Kvaliteta odnosa na roditeljima	Loša kvaliteta (slaba komunikacija, rijetko su zajedno)
Nasilje i alkoholizam u obitelji	Nema
Odgojni stilovi roditeljstva	Nikada ih nema kod kuće
Školski uspjeh	Odlikaš
Interes za školu	Uči samo za ocjene, jer mu je cijeli život već organiziran, škola kao takva ga ne interesira
Vannastavne aktivnosti	Nema
Način provođenja slobodnog vremena	Igrice
Način zabave	Druženje sa starijim bratom
Osobne ambicije	Nema
Važnost statusa u grupi	U školi ga pamte po bratu (brat pohađao istu školu)
Sklonost dokazivanju	Visoka
Sklonost eksperimentiranju	Visoka
Stav prema zakonu	Ne boji se kršiti pravila, jer zna da će ga roditelji izvući

12.6. Primjeri uspješnih učeničkih uradaka

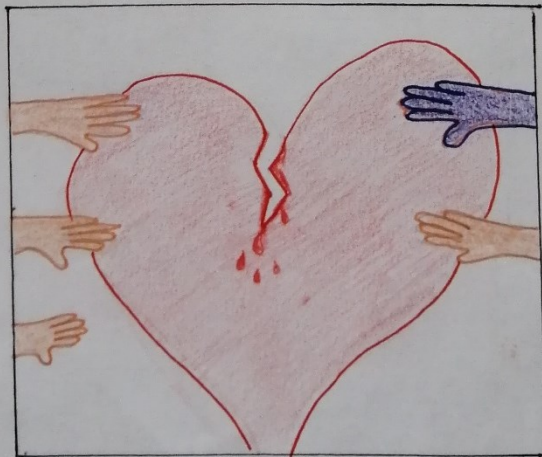
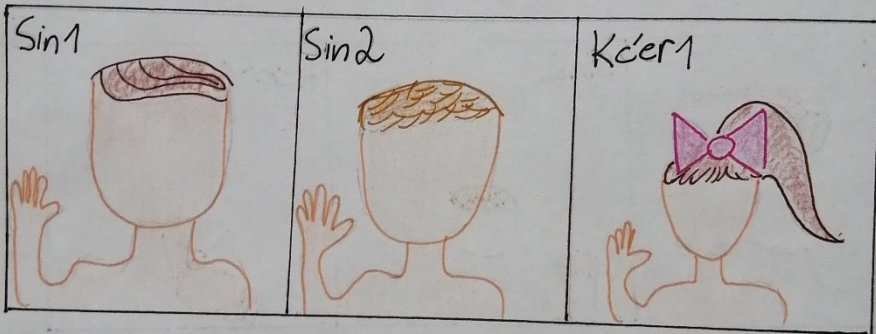

Devijantmost

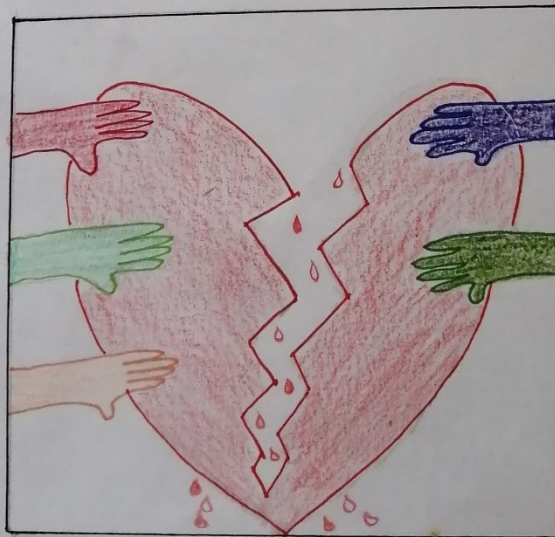
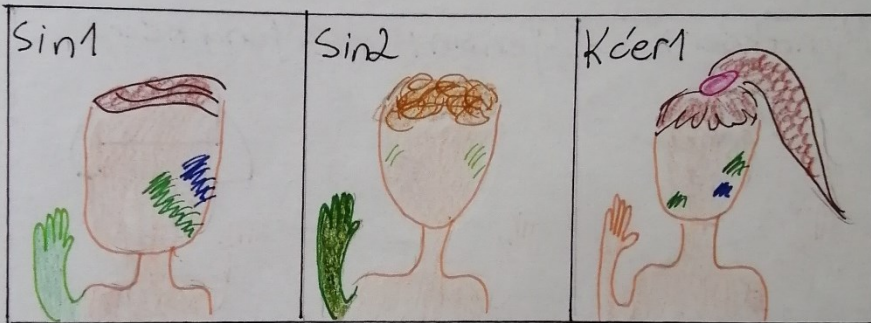
2001.

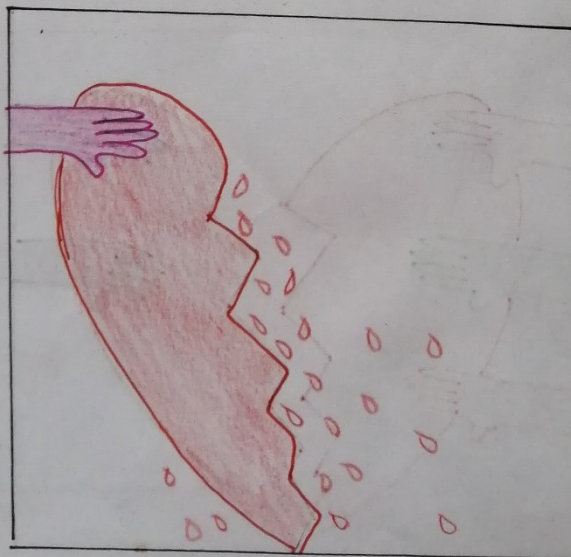
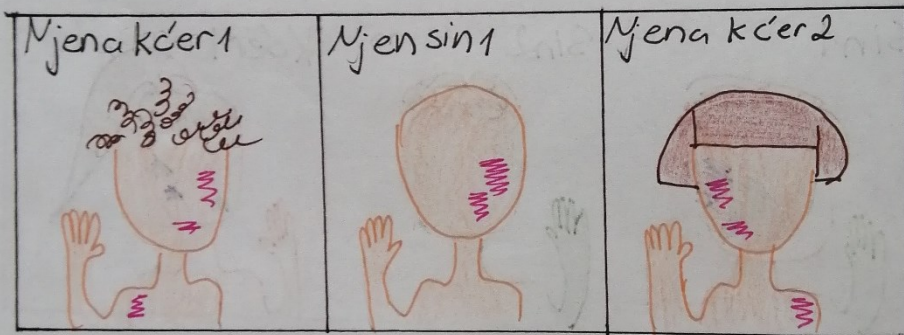
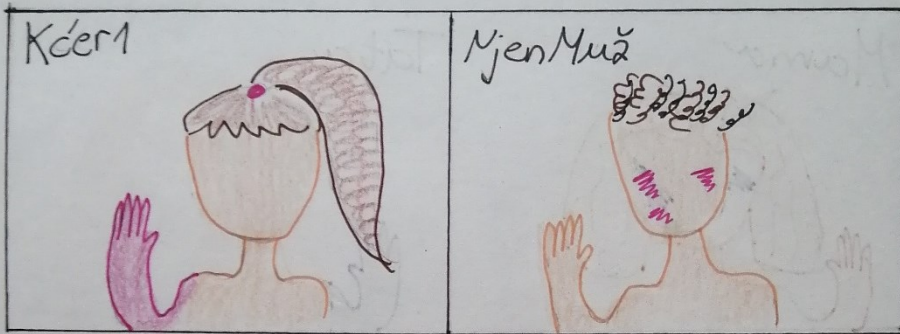
2011.

2017.

2050.

SREĆKO

TEORIJA UČENJA

SREĆKO JE NAŠAO SA SVOJIM BRATOM U RESTORANU KAKO BI PROSLAVIO SVOJ 17. ROĐENDAN.

AH, S OBZIROM DA STARI NISU OVDJE, MISLIM DA JE OVAKVA PRETJERANA REZERVACIJA ZA NAS DVOJICU BESKORISNA.

OPET SU NA PUTOVANJU ZBOG POSLA, ZAR NE?

DA.

STALNO GLEDAŠ U TAJ TELEFON, MOŽDA NEMA SMISLA NI DA SMO MI OVDJE.

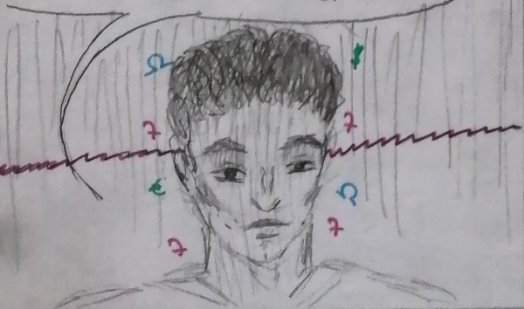
MA JAO, STVARNO NIJE TAO, NEGO...

SLUŠAJ, ŠTO KAŽEŠ DA ODEMO ODAVDE? IPAK, SAMO SE JEDNOM SLAVI 17. ROĐENDAN.

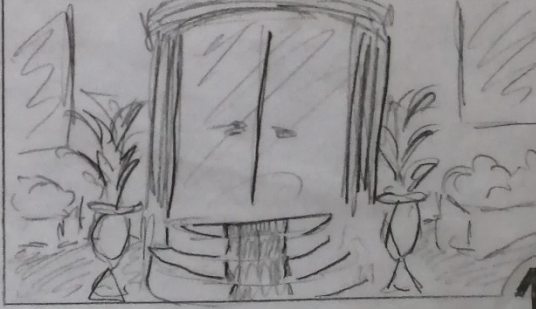

NEMAMO KAMO.

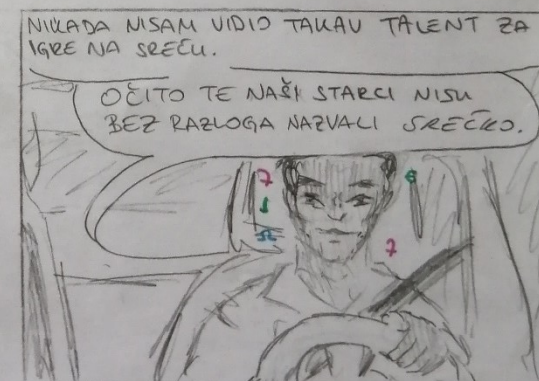
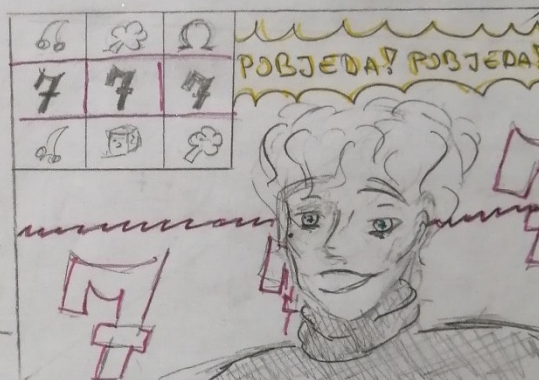
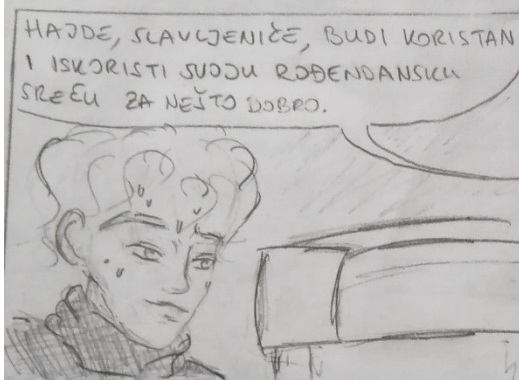
JA ZNAM JEDNO MJESTO Gdje SE NEĆENO OSJEĆATI TOLIKO BESKORISNO.

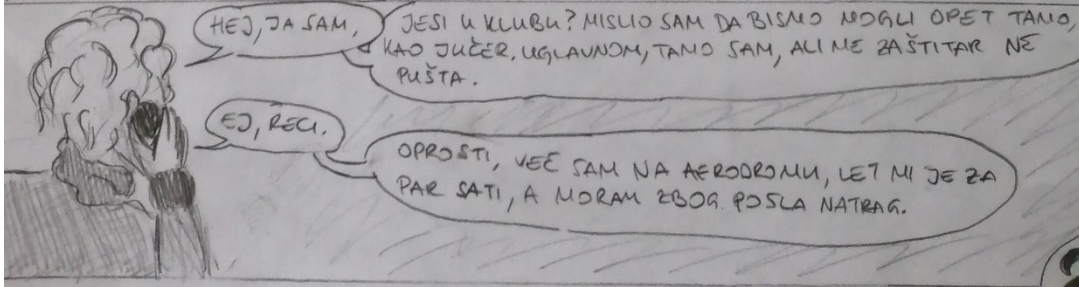
SREĆKOV BRAT JE DOVEO SREĆKA U JEDAN OD NAJPRESTIŽNIJIH AUTOMAT KLUBOVA U GRADU.

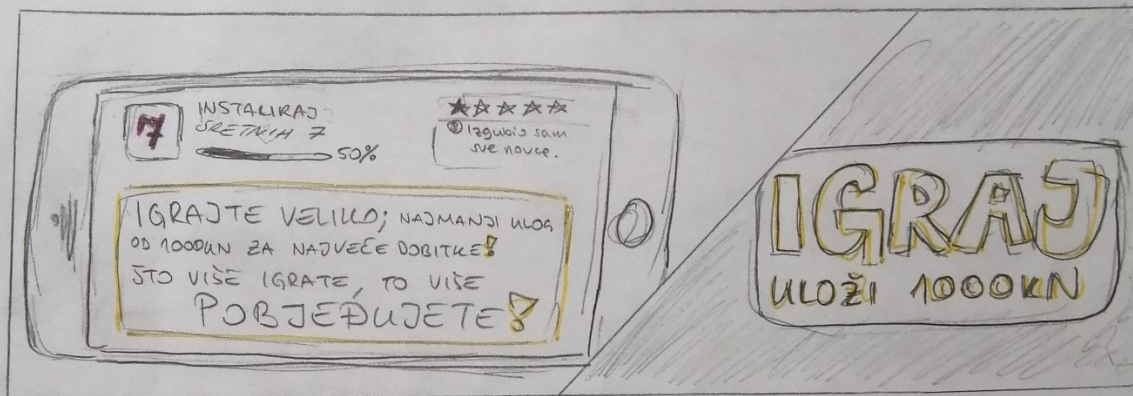
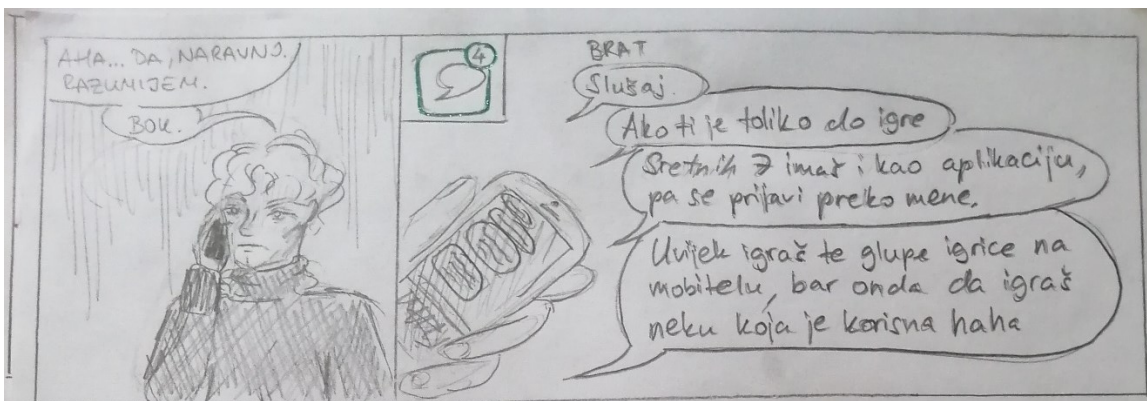

SLJEDEĆU VEČER, SREĆKO JE BILLO DOSADNO SAMOM KOD KUĆE, PA SE ODLUČIO VRATITI U AUTOMAT KLUB I PONOVO SE NAĆI S BRATOM.

PROŠLA SU VEĆ 3 TJEDNA. SREĆKO I DALJE IGRA "SRETNIH 7", ALI NE S TOLIKIM USPJEHOM KAO PRIJE.

13. Literatura

- Aladrović Slovaček, Katarina; Sinković, Željka i Višnjić, Nikolina (2017). „The Teacher’s Role in the Creative Teaching of Literacy“. *Croatian Journal of Education*, 19(1), 27-36.
- Bešker, Marko (1997). „Političko obrazovanje u srednjoj školi. Kamo i kako dalje?“. *Politička misao : časopis za politologiju*, 34(3), 211-230.
- Bloom, Benjamin S. (1956). *Taxonomy of Educational Objectives, Handbook I: The Cognitive Domain*. New York: David McKay Co Inc.
- Bognar, Branko (2006). „Akcijska istraživanja u školi“. *Odgojne znanosti*, 8(1), 209-228.
- Bolton-Gary, Cynthia (2012). „Connecting Through Comics: Expanding Opportunities for Teaching and Learning“. *US-China Education Review*, 4, 389-395.
- Bošnjak, Zvonimir; Paštar, Zlata; Vukelić, Anton (2020). *Sociologija*, Zagreb: Profil Klett.
- Buljubašić-Kuzmanović, Vesna (2006). „Što se od školovanja očekuje u Hrvatskoj, a što u Finskoj“. *Život i škola*, 15(1), 29-45.
- Craft et al. (2007). „Teacher stance in creative learning: A study of progression“. *Journal of Thinking Skills and Creativity*, 2(2), 136–147.
- Delić, Anamarija; Perić, Julia i Oberman Peterka, Sunčica (2006). „Jačanje kapaciteta poučavanja kroz različite metode poučavanja usmjerene na studente kroz metodološke radionice“. *Praktični menadžment : stručni časopis za teoriju i praksu menadžmenta*, 7(1), 58-62.
- Dobrota, Marina i Benković, Slađana (2013). „Comparing ‘Ex-Cathedra’ and IT-Supported Teaching Methods and Techniques: Policy of Teaching Practices“. *Croatian Journal of Education*, 16(3), 91-108.
- Dörfler, Viktor; Baracscai, Zoltan i Velencei, Jolan (2010). „Understanding Creativity“. *Transactions on Advanced Research*, 6(2), 18-26.
- Fanuko, Nenad (2007). *Sociologija*, Zagreb: Profil.
- Jacobs, Dale (2007). „More than Words: Comics as a Means of Teaching Multiple Literacies“. *The English Journal*, 96(3), 19-25.

- Jeffrey, Bob i Craft, Anna (2004). „Teaching creatively and teaching for creativity: distinctions and relationships“. *Educational Studies*, 30(1), 77–87.
- Kara, Helen i Brooks, Jenni (2020). „The Potential Role of Comics in Teaching Qualitative Research Methods“. *The Qualitative Report*, 25(7), 1754-1765.
- Kerr, Barbara i McKay, Robyn (2013). „Searching for Tomorrow's Innovators: Profiling Creative Adolescents“. *CREATIVITY RESEARCH JOURNAL*, 25(1), 21-32.
- Kozbelt et al. (2010) „Theories of Creativity“. U Kaufman, J.C. i Sternberg, R.J. (Ur), *Cambridge Handbook of Creativity*, 20-47.
- McWilliam, Erica i Dawson, Shane (2008). „Teaching for Creativity: Towards Sustainable and Replicable Pedagogical Practice“. *Higher Education*, 56(6), 633-643.
- Morrison, Timothy G., Bryan, Gregory i Chilcoat, George W. (2002). „Using Student-Generated Comic Books in the Classroom“. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 45(8), 758-767.
- MZO (2017). Nacionalni kurikulum nastavnog predmeta sociologija, Zagreb.
- Peters, William H. (1975). „The Open Classroom and Creative Teaching“. *The High School Journal*, 59(3), 112-121.
- Rautenberg, Michael (2010). „Stereotypes and Emblems in the Construction of Social Imagination“. *Outlines. Critical Practical Studies*, 2(1), 126-137.
- Reeve, Johnmarshall (2006). „Teachers as Facilitators: What Autonomy-Supportive Teachers Do and Why Their Students Benefit“. *The Elementary School Journal*, 106(3), 225-236.
- Rinkevich, Jennifer L. (2011). „Creative Teaching: Why it Matters and Where to Begin“. *The Clearing House*, 84(5), 219-223.
- Runco, Mark A. i Jaeger, Garrett J. (2012). „The Standard Definition of Creativity“. *Creativity Research Journal*, 24(1), 92-96.
- Russell, William B. (2010). „Teaching Social Studies in the 21st Century: A Research Study of Secondary Social Studies Teachers' Instructional Methods and Practices“. *Action in Teacher Education*, 32(1), 65-72.

- Satrapı, Marjane (2007). *Persepolis: The Story of a Childhood*, New York: Random House
- Schwarz, Gretchen E. (2002). „Graphic Novels for Multiple Literacies“. *Journal of Adolescent & Adult Literacy* , 46(3), 262-265.
- Sentürk, Mehmet i Simsek, Ufuk (2021). „Educational comics and educational cartoons as teaching material in the social studies course“. *African Educational Research Journal*, 9(2), 515-525.
- Snyder, Eldon E. (1997). „Teaching the Sociology of Sport: Using a Comic Strip in the Classroom“. *Teaching Sociology* , 25(3), 239-24.
- Spiegelman, Art (1997). *Maus: A survivor's tale.*, New York: Pantheon Books
- Sternberg, Robert J. (2006). „The Nature of Creativity“. *Creativity Research Journal*, 18(1), 87-98.
- Stockard, William H. i Ritter, Betty (1959). „Creative Teaching“. *The Clearing House*, 33(9), 549.
- Šimić Šašić, Slavica (2011). „Interakcija nastavnik-učenik: Teorije i mjerenje“. *Psihologijske teme*, 20(2), 233-260.
- Talajić, Dalibor (2016). *Madaya Mom*, New York: Marvel
- Weisberg, Robert W. (2006). *Creativity: Understanding Innovation in Problem Solving, Science, Invention, and the Arts*, New Jersey: John Wiley & Sons.
- Whitley, Cameron T. (2013). „A Picture Is Worth a Thousand Words: Applying Image-based Learning to Course Design“. *Teaching Sociology* , 41(2), 188–198.
- Williams, Rachel Marie-Crane (2008). „Image, Text, and Story: Comics and Graphic Novels in the Classroom“. *Art Education* , 61(6), 13-19.
- Wissman, Kelly K. (2019). „Reading Radiantly: Embracing the Power of Picturebooks to Cultivate the Social Imagination“. *Bookbird: A Journal of International Children s Literature*, 57(1), 14-25.

Sažetak

Cilj je ovog diplomskog rada prikazati strip kao sredstvo za kreativno učenje i poučavanje sociologije te učenicima predstaviti strip kao sredstvo za promišljanje društva, identifikaciju društvenih problema te usvajanje složenih socioloških teorijskih koncepata. Ovaj rad sastoji se od tri dijela. Prvi dio bavi se teorijama kreativnosti i kreativnim pristupima učenju i poučavanju te grafičkim materijalima kao izvorima za učenje i poučavanje u nastavi sociologije. Drugi dio rada sastoji se od didaktizacije triju stripova – „Persepolis“ autorice Marjane Satrapi, „Madaya Mom“ autora Dalibora Talajića te „Maus“ autora Arta Spiegelmana. Navedeni stripovi odabrani su jer se bave sociološki relevantnim temama kao što su rodne uloge, rodna diskriminacija, etnička diskriminacija, imigracija i kulturološke razlike. Treći dio rada sastoji se od primjene u nastavi i evaluacije primjene, odnosno evaluacije učeničkih stripova na temu devijantnosti prikupljenih u Privatnoj klasičnoj gimnaziji s pravom javnosti iz Zagreba. Evaluirano je učeničko razumijevanje koncepta devijantnosti, kreativnost i originalnost u prikazu tog koncepta, pridržavanje zadanoj duljini i formi stripa kao i činjenična točnost prikazanog u stripu. Iako se nastava sociologije u srednjim školama rijetko povezuje s učeničkom kreativnošću, vjerujemo da smo ovim radom pokazali kako korištenje stripova kao sredstava učenja i poučavanja i kao alata izražavanja za učenike doprinosi razvoju kreativnog i kritičkog mišljenja te boljem usvajanju ključnih socioloških koncepata.

Ključne riječi: Kreativnost, Kreativno poučavanje, Strip, Devijantnost

Summary

The aim of this thesis is to present comics/graphic novels as a means of creative learning and teaching of sociology, as well as to present graphic novels to students as a means of thinking about society, identification of social problems and the adoption of complex sociological theoretical concepts. This paper consists of three parts. The first part deals with theories of creativity and creative approaches to learning and teaching, as well as graphic materials as sources for learning and teaching sociology. The second part of the paper consists of the didactization of three comics - "Persepolis" by Marjane Satrapi, "Madaya Mom" by

Dalibor Talajić and "Maus" by Art Spiegelman. These comics were chosen because they deal with sociologically relevant topics such as gender roles, gender discrimination, ethnic discrimination, immigration, and cultural differences. The third part of the paper consists of the application in teaching and evaluation of the application, i.e. evaluation of student comics on the topic of deviance collected in the Private Classical Gymnasium in Zagreb. The student's comics were evaluated on the grounds of their understanding of the concept of deviance, their creativity, and originality in the presentation of this concept, adherence to the prescribed length and format of the comic, as well as factual accuracy shown in the comic. Although teaching sociology in high schools is rarely associated with student creativity, we believe that this paper has shown how to use comics/graphic novels as a means of learning and teaching, and as a tool of expression for students which contributes to the development of creative and critical thinking and better adoption of key sociological concepts.

Key words: Creativity, Creative teaching, Comic/Graphic novel, deviance